

ÚJABB SZEMPONTOK ÉS FORRÁSOK A TURÓCI „PÁRTÜTÉS” TÖRTÉNETÉHEZ

Bánkúti Imre 80. születésnapjára

Turóc vármegye követeinek az ónodi országgyűlésen éppen háromszáz esztendeje bekövetkezett tragédiája jól ismert mozzanata a Rákóczi-szabadságharc történetének. Egy-egy rövid mondattal a tankönyvek és az átfogó történelmi monográfiák is kitérnek rá, az országgyűléssel részletesen foglalkozó munkák pedig súlyának megfelelően taglalják az ügy hátterét is. Az alábbiakban ezért nem törekszem az eseménysor minden részletre kiterjedő ismertetésére, csak a főbb epizódok kiragadásával és eddig kevésbé érvényesített szempontok felvetésével vagy a szakirodalomban lépten-nyomon felbukkanó pontatlan és hibás adatokra, vagy újabban feltárt forrásokra szeretném felhívni a figyelmet.

Előzmény: az 1706. évi béketárgyalások kudarca

Az 1706. évi béketárgyalások kudarcba fulladása után – részben az uralkodóházzal és az udvarral szemben táplált, igen erős érzelmi motivációk hatása alatt, részben pedig XIV. Lajos által a szövetségkötés feltételül szabott követelésnek engedve – Rákóczi elszánta magát a Béccsel való végleges szakításra. Hogy a béketárgyalások kudarcáért melyik félt terheli nagyobb felelősség, az hosszú ideje vita tárgyát képezi történetírásunkban. Rákóczi és főként a konföderált rendek békebiztosai őszintén kívánták a békét, s – bár a katonai megoldásnak mindvégig akadtak hívei a császári udvarban – a békevágyat I. Józseftől és a királyhú rendek képviselőitől sem lehet elvitatni. Az angol és holland békeközvetítők – már csak önnön jól felfogott szövetségesi érdekeiknek és a protestánsok iránti együttérzésüknek megfelelően is – nagyobb engedékenységet vártak Béctől, de Rákóczi is kompromisszumot nem ismerő merevséggel ragaszkodott az erdélyi trónhoz, s végső soron éppen Erdély és a nemzetközi garancia kérdése vált a megegyezési kísérlet szakítópróbájává. Az eredménytelen tárgyalások után persze mind a császári, mind a kuruc propaganda igyekezett a másik félre hárítani a felelősséget, s miután a katonai erőviszonyok a későbbiekben egyre kedvezőbben alakultak Bécs számára, Rákóczi éppen ekkor szalasztotta el a békekötés *számára is* legkedvezőbbnek ígérkező lehetőségét.

A kudarc után labanc és kuruc oldalról is kétségbeesett kísérlet történt a megegyezés érdekében. Esterházy Pál nádor és Keresztély Ágost esztergomi érsek felterjesztésére 1707 márciusában Bécsben összeült a királyi tanács, s többek között a nemzetközi garancia elfogadására, valamint a királynak teendő hűségeskü letételével Erdélynek önálló fejedelem általi kormányzására is javaslatot tettek.¹ A konföderált rendek által ellenőrzött országrészben ugyanakkor Turóc vármegye részéről indult kezdeményezés a béke-

¹ Horváth VI. 461–464. o. Idézi: Áldásy 16. o. Lásd még: Iványi 236. o.

tárgyalások felújítására és az országot a gazdasági kimerülés felé sodró háború mielőbbi lezárására. Csakhogy amíg az udvarhú magyar urak javaslatait egyszerűen lesöpörték az asztalról, addig a turóciak hamvába holt kezdeményezése Ónodnál véres tragédiába torkollott.

A körlevél és memorialis keletkezése

Döbbenetes, de Turóc vármegye nevezetes körlevelét és a fejedelemnek szánt (végül el sem küldött) emlékiratát hiába keressük modern kiadásban.² A Rákóczi-szabadságharc legfontosabb forrásait a tricentenárium alkalmából közreadó reprezentatív kötetben sem szerepel.³ Tudomásom szerint Szalay László adta ki utoljára csonkán maradt történelmi összefoglalójában – lábjegyzetben és hézagosan idézve, egykorú másolatról.⁴ Az ónodi országgyűlés legfontosabb forrásához, a bártfai követek naplójához *C* és *D* jelzetű mellékletként mindkét okmány „valóságos paríája” csatolva volt, s Thaly Kálmán jelezte, hogy ezen iratok – ha nem is a napló mellett, de az 1707. évi egyéb akták között – 1872-ben még fellelhetőek voltak Bártfa város levéltárában, ám Szalay kiadására hivatkozva mellőzte azokat a napló közreadásakor.⁵ A későbbi irodalom is Szalay kiadásából citálja,⁶ bár Áldásy vagy a körlevél egy példányáról, vagy a munkáját bíráló Thaly nyomán néhány szavas kiegészítést tett ott, ahol Szalay kipontozta a szöveget. Wellmann Imre ugyanakkor egy ma már elégtelen jelzetű és Szalay közlésétől némileg eltérő példányt említ,⁷ R. Várkonyi Ágnes közli egy általa ismert, ma is fellelhető példány levéltári jelzetét,⁸ jómagam pedig a Thaly-gyűjteményben bukkantam egy újabb példányra.⁹

A körlevelet Turóc vármegye 1707. január 27-i közgyűlésén kezdték tárgyalni, s a 31-i közgyűlésen fogadtatta el azt Okolicsányi Kristóf alispán és Rakovszky Menyhért táblabíró, s úgy tűnik, még február elején is eszközöltek némi változtatást a szövegben. Ennek ellenére Szalay január 1-jei dátummal közli a levelet,¹⁰ s az egyik korabeli forrás, a *Diarium Conventus Onodiensis* szerzője is hibás dátumot (*secunda Januarii*) említ.¹¹ Noha Thaly Kálmán és Áldásy Antal munkáiban utóbb január 31-i dátum szerepel, Márki Sándor pedig Szalay hibájára is felhívja a figyelmet,¹² számos szerző mind a mai na-

² A memorialis jelentőségét mi sem mutatja jobban, mint hogy a korabeli bécsi hírlap, a *Wienerisches Diarium* latin és német fordításban is közli. (Ez úton is köszönöm Miroslav Kamenický szívességét, hogy megküldte számomra a memorialis és nyomtatott szövegváltozatát.)

³ Nemzet és eml.

⁴ Szalay VI. 421–423. o., lapalji jegyzetben.

⁵ Bártfai köv.: MHHS XXVII. 145. o. (Hogy Thaly 1872 nyarán kutatott Bártfán, arra lásd *uo.* a bevezetőt: XV–XVI. o.)

⁶ Áldásy 51–54. o.; Csepreghy 73. o.; Szalay kiadására utal: Horváth VI. 475. o.; RTü II. 331. o., a bártfai követek naplójához fűzött jegyzetben.

⁷ Wellmann 564. 96. jz.

⁸ Mo. tört. 4/2. 1335. o.

⁹ OSzK Kt. Fol. Hung. 1389. Fasc. VII. fol. 305–306. o. A függelékben e két utóbb említett egykorú kéziratot példány szövegét Szalay és Áldásy kiadásával egybevetve adom közre.

¹⁰ „A körlevél 1707. januarius 1-én kelt...” Szalay VI. 421. o.

¹¹ Áldásy 127. o. Magyar ford.: RTü II. 315. o.

¹² Márki II. 18/4. jz. A helyes dátum: *uo.* 16. o.

pig a január 1-jei téves keltezést görgeti tovább,¹³ s ezzel a dátummal szerepel *Magyarország történeti kronológiájában* és *A Szlovák történelem lexikonában* is.¹⁴ A hiba annál feltűnőbb, miután az óév búcsúztatót eleink már 300 évvel ezelőtt is méltóképpen megünnepelték, így aligha akadt olyan vármegye, amely újév napján hivatalos iratok kibocsátásával és főként közgyűlés tartásával lett volna elfoglalva! Az általam ismert egyetlen keltezett példányon január 27-i dátum szerepel, eszerint a 31-én (és talán még február első napjaiban is) korrigált körlevelet az előző közgyűlés dátumával adta ki a vármegye jegyzője.

A szomszédos Pozsony, Nyitra, Liptó, Trencsén, Bars és Árva vármegyék rendjeihez¹⁵ intézett körlevél rögtön súlyos panasszal kezdődik: a fejedelem és Csáky István országos főhadbiztos legutóbb a hatósági árszabás betartatását és a természetbeni adók beszolgáltatását sürgető, mulasztás esetén szigorú büntetéssel (pénzbírsággal és a vármegyei tisztségviselők hivatalvesztésével) fenyegető parancsait mindannyian vehették. Korábban a császári parancsokat legalább alaposan megvitathatták és azok eltörléséért folyadhattak, most azonban kéréseik nem lelnek meghallgatásra, s csak nyögnek a terhek alatt. A szegénységet és a nemességet egyaránt sújtó terhek közül előszámlálják a portális hajdúk kiállításának, felfegyverzésének, ruházattal, szállással és élelemmel való ellátásának kötelezettségét, a „fel s alá járó hadak” által okozott károkat, az elrendelt közmunkákat és szekerezéseket, a különféle természetbeni beszolgáltatásokat és a szükség esetén bármikor elrendelhető személyenkénti nemesi felkelést. Az eddig soha nem tapasztalt terhek könnyebbítéséért és egyéb ügyekben is egy „alázatos memorialist” fogalmaztak a fejedelemhez, melynek másolatát véleményezésre a körlevélhez csatolták, hogy az abban foglaltakhoz csatlakozva együttes erővel léphessenek fel „a jó szomszéd-ság” és „a közönséges igazság” jegyében.

A Rákóczihoz intézett memorialis már bevezetőjében kinyilvánította Turóc vármegye rendjeinek békevágását, hiszen újévi jókívánásaikat is a mielőbbi békekötés reményével zárták.¹⁶ Ezután az előző évi tárgyalások kudarcának okait vizsgálva arra kéri a fejedelmet, hogy miután az udvar a konföderátusok panaszainak orvoslását zömmel az országgyűlés elé utasította, ennek megfelelően terjesszék az uralkodó elé sérelmi válaszukat. A nemzetközi garancia kérdésében elegendőnek tartanák, ha az 1606. évi bécsi békét szavatoló örökös tartományok (Alsó- és Felső-Ausztria, Cseh- és Morvaország, valamint Szilézia) vállalnának ismét kezességet a magyar törvények betartatására. Magánpanaszait a királyi leiratra adott válasz benyújtását követően is ki-ki megfelelő módon előterjesztheti – folytatja az emlékirat, majd rögtön ezután rátér a nemesi szabadságjogoknak a konföderáció részéről történt megsértésére, melyek közül első helyen a só és vas

¹³ Horváth VI. 475. és 479. o.; Csepreghy 72. o.; Asztalos, 2000. 232. o.; Köpeczi-Várkonyi, 1976. 277., 490. o. és 2004. 348., 642. o. (a főszevegben és a kronológiai összeállításban is). A „javított” kiadás bírálója, *Bánkúti Inre* számos hasonló hibát igazít helyre recenziójában (Sz, 2005. 1297–1299. o.), de ezt a tévedést ő sem korrigálja. Ugyancsak hibásan szerepel *R. Várkonyi Ágnes* más munkáiban: Mo. tört. 4/2. 1224. o.; Nemzet és eml. 191/3. jegyzet.

¹⁴ Magyarország történeti kronológiája. Főszerk. Benda Kálmán. II. 1526–1848. (A vonatkozó rész Nagy József Zsigmond munkája.) 2. kiad. Budapest, 1983. 541. o. (A kötetvégi hibajegyzék sem javítja.); Dušan Škvarna – Július Bartl – Viliam Čičaj – Mária Kohútová – Róbert Letz – Vladimír Segeš: *A szlovák történelem lexikona. Ford. Kulcsár Mónika.* Bratislava, 2003. 88. o. (Eredeti szlovák nyelvű kiadása: 1997.)

¹⁵ Pontos felsorolást ad a *Diarium Conventus Onodiensis* ismeretlen szerzője. Lásd: TT 1895. 526. o., *Áldásy* 127. o. és RTü II. 315. o. (NB. ez utóbbi helyen a magyar fordítás szövegéből kimaradt Bars vármegye!)

¹⁶ Az emlékirat e bevezető részét Szalay nem közli.

magánérdekekből eredő kisajátítását panaszzolják fel. A szabad kereskedelem nemléte miatt áruhiány és nagy drágaság tapasztalható, különösen a ruházati anyagok, a vasáru, a só és egyéb fűszerek hiánya jelent gondot. Mindezek orvoslására és bizonyos törvény-cikkek¹⁷ megtartására kérik a fejedelmet.

A két irat határozott, helyenként meglehetősen éles hangnemben, de a valós helyzetnek megfelelően részletezi a háborús terheket és sérelmeket. A só és vas magánérdekekből történő kisajátításának vádja azonban *expressis verbis* magát a harc folytatását is egyéni érdekként határozza meg, hiszen a vas a hadiipart, a só pedig a hadellátást szolgálta. Ez méltán válthatta ki Rákóczi és a kuruc hadvezetés haragját, s részben a nem kellően megfontolt stílus riaszthatta vissza a szomszédos megyéket is attól, hogy csatlakozzanak a kezdeményezéshez. Alább látni fogjuk, hogy Rákóczi az ónodi országgyűlésen azt is a turóci követek szemére vetette, hogy a háborús terhek mértékét eltúlozzák, s Turóc vármegye félreeső helyzeténél fogva az átlagosnál is kevesebbet szenvedett a hadmozgásoktól. Való igaz, hogy Alsó-Magyarországon például Nyitra és Pozsony vármegyét, valamint az alföldi mezővárosokat is jobban sújtották a császári és kuruc csapatok hadműveletei és a katonaság túlkapásai, de hogy Turóc vármegye sem csupán hírből ismerete az efféle gondokat, arra nézve egy rendkívül érdekes forrást hívhatunk tanúbizonysággul.

1707 februárjában Palocsay György kuruc brigadéros fordult meg ezredével Turócban, s a szerinte nem megfelelő ellátás miatt rendkívül sértő hangnemben fogalmazott levéllel oktatta ki Okolicsányi Kristófot. A rövid, katonás levél otromba stílusa nem csupán személyében sértette meg az alispánt, de Palocsay még azt az igen durva magyar közmondást sem átalotta papírra vetni, miszerint „kása nem étel, tót nem ember”.¹⁸ Okolicsányi Kristóf hosszú válaszlevélben utasította vissza Palocsay támadását. Önérzetes hangon figyelmeztette a brigadérost, hogy a nemes vármegye tisztviselőjeként, sőt magyar nemesemberként, de a konföderáció legkisebb tagjaként és a fejedelem legutolsó szolgáljaként sem tűrheti el a sértést. Miután Palocsay lekezelő módon egy pohár tokaji borra is meghívta Okolicsányit, erre úgy reflektált, hogy ő apja házában is ihat jó bort, sert vagy vizet, s ha a brigadéros illendőképp viselkedett volna, ő invitálta volna magához. A levélváltásra már a memorialis és a körlevél megfogalmazása után került sor, ez tehát semmiféle hatással sem lehetett Okolicsányi Kristóf akciójára. A kuruc sereg ma-

¹⁷ Az egyes szövegvariánsok eltérően adják meg a dekrétumok és törvénycikkek sorszámaát. Lásd erről alább, a függelékben közölt memorialishoz fűzött jegyzeteket. A CJH alapján mégis nagy biztonsággal azonosítani lehet a konkrét törvényhelyeket, melyek véleményünk szerint a következők: I. Mátyás III. dekrétumának (1471) XI. cikkelye („A király az országalakosok akaratán kívül semmi adót se szedjen.”); II. Ulászló I. dekrétumának (1492) I. cikkelye („A király az ország összes karait és rendeit tartsa meg régi szabadságaikban...”); II. Ulászló V. dekrétumának (1504) I. cikkelye („Az egyes urak és vármegyék ne otthon vagy magánosan, hanem az országgyűlésen vagy közönséges gyűlésen mindeneknek közös egyetértésével ajánljanak a királynak segílyt vagy adót...”)

¹⁸ Az ügy dokumentumait lásd a függelékben. Megjegyezzük, hogy a Palocsay Horváth család, amelyből a brigadéros származott, horvát eredetű, s Palocsay György maga Sáros vármegyében élt, tehát népes udvartartásában is valószínűleg nagyobb számban szolgáltak szlovákok és ruszinok, nemzetiségi élő kirohanásra így még akkor sem volt kellő alapja, ha tekintetbe vesszük, hogy édesanyja Károlyi Sándor nővére volt. Maguk a turóciak is megjegyezték Bercsényihez írott panaszelevelükben, hogy Palocsay sem éppen a Tiszántúlról (tehát tősgyökeres magyar tájról), hanem „oroszk” (értsd: ruszinok) lakta vidékről származik, így melléfogás volt részéről a bántó megnyilvánulás. Különösen azzal az Okolicsányi Kristóffal szemben, aki turóci nemesársaitól eltérően kifogástalan magyarsággal írta leveleit, így Palocsayhoz intézett válaszát, sőt az ónodi véres tragédia után szüleihez szóló búcsúlevelét is. A Palocsay családra lásd: NI V. 155. o. és IX. 90–93. o.

gas rangú tisztjei és a nemesi vármegye tisztségviselői között nap mint nap került sor hasonló összездördületekre, így forrásunk a hadsereg és a civil hatóságok kapcsolatának *jellemző* dokumentuma.¹⁹ Mégis furcsállhatjuk, hogy eddig elkerülte a kutatók figyelmét. Thaly Kálmán nem csupán ismerte a saját gyűjteményében fennmaradt okiratot, de fontosabb részeit szokása szerint postairónnal alá is húzta. Sajátos történelemfelfogásához és történetírói habitusához híven mégsem használta fel az ónodi országgyűlésről írott közleményében, ahol pedig minden apró részletkérdést megvilágító okmány tartalmát idézi vagy legalább megemlíti.²⁰

Az ügy ezzel természetesen nem ért véget: Turóc vármegye február 26-i közgyűlése levélben tett panaszt Bercsényi Miklósnál: részletesen felsorolják terheiket, s a mostoha természeti adottságokra, valamint a súlyos aszály okozta gondokra hivatkozva azok könnyítését kérték a főgenerálistól, s a Palocsay által elkövetett sérelem orvoslásáért is hozzá folyamodtak. Ugyanakkor magánál a fejedelemnél is panaszt tettek, s Rákóczi 1707. március 14-én Ungvárott kelt levelében Palocsay példás megbüntetésére utasította Bercsényi Miklóst.²¹ Az ügy valószínűleg éppen a körlevél-botrány kirobbanásával vett ellenkező fordulatot, s három héttel később már maga Bercsényi Miklós is „Palocsai-ként” szidta az öreg Okolicsányi Pál „tót emberségét”, s immár nem Turóc vármegye panaszának orvoslását és „Palocsai Uram dolgának” elsímítását, hanem a kiszívárgott akció miatti számonkérést tartotta fontosnak, s ezért hívatta maga elé Okolicsányi Kristófot.²²

A körlevél és memorialis keletkezéséről az eddig előkerült források alapján a következőket tudjuk. Turóc vármegye 1707. január 27-i közgyűlésén Okolicsányi Kristóf alispán – a Trencsén megyei Bellusról jöve – ismertette azt a memorialist, amelyet elmondása szerint Trencsén vármegye rendjei készítettek a fejedelem számára, s amelynek „néhány böcsületes emberek” révén megszerzett másolatát a vármegye jegyzőjével, Ularik András-sal fel is olvastatta. Rakovszky Menyhért „oly figyelmetessen hallgatózott és vigyázott” a memorialis felolvasásakor, „mintha ő éppen semmit sem tudott és soha nem hallott volna felöle”. A felolvasás után pedig „mindjárt dícsérte”, és javasolta, hogy küldjék el a fejedelemnek, de ne úgy, mint saját instanciájukat, mert egyetlen megyének („kivált ennek a mi legkissebbikünknek”) a folyamodványa úgysem nyerne meghallgatást, hanem a szomszéd

¹⁹ *Bánkúti Imre* talaló megállapítása (Sz 2005. 1289. o.) szerint a vitézlo rend „tagjai közt kialakult bizonyos felsőbbrendűségi tudat, mivel magukat tartották az igaz hazafiaknak, akik vérüket ontják a hazáért, lenéztek a társadalom polgári részét, parasztokat, nemeseket, polgárokat, életformájukat elutasították. Ez a mentalitás állandóan kisebb-nagyobb konfliktusokat idézett elő a katonaság és a polgári társadalom közt.”

²⁰ *Thaly* 97–110. o. („A túróczi pártütő kísérlet” c. fejezet.) A Palocsay és Okolicsányi Kristóf levélváltásáról készült egykorú másolaton Thaly gyűjteményének 1881-es évszámmal jelzett bélyegzője is szerepel, ami arra vall, hogy az említett közlemény megírásakor (1896) már a szerző birtokában volt.

²¹ Turóc vármegye levelét és Rákóczi parancsát Bercsényihez lásd a függelékben. (Rákóczi levelére és Bercsényi kiadott levelezésének alább említendő utalásaira Czigány István hívta fel a figyelmemet, segítségét ez úton is köszönöm.)

²² Lásd Bercsényi Miklós 1707. április 7-én Teplicéről és 10-én Revőcéről írt leveleit a fejedelemhez, ahol a Palocsayra történő homályos utalás Rákóczi most megismert rendelete és a Palocsay–Okolicsányi levélváltás kapcsán válik érthetővé: AR I/V. 387. és 390. o. Maga Thaly – nem tudni, hogy a levélváltás ismeretében vagy más közvetett adatok és Bercsényi utalásainak nyomán – mindössze a következő magyarázatot adja jegyzetben: „Palocsay György ezrede Túróczba jutván téli szállásokra: az ezredes holmi kvártélyos ügyekben összeveszett a vármegyei tisztekkel, és őket haragjában »tót ember«-eknek szidta, a mit azok sértésnek vettek, s Bercsényinél panaszt emelvén, elégtételt követeltek.” Mint láttuk, az ügy valójában nem volt ennyire bagatell, s Palocsay sértése is sokkal durvább volt annál, ahogy Thaly tálalja a dolgot.

vármegyékkel összefogva, „unitis viribus” lépjenek fel az ügyben. Ehhez mindjárt papírra vetett néhány szempontot,²³ és szóban is bőséges instrukciókkal látta el a jegyzőt a szomszédos megyékhez intézendő körlevél megfogalmazásával kapcsolatban. Ularik jegyző a következő, január 31-i közgyűlésen még a rendek egybegyűlése előtt felolvasta Révay Ferenc főispán, Okolicsányi Kristóf alispán, Rakovszky Menyhért és a turóci prépostság adminisztrátora jelenlétében. A jegyző által fogalmazott levél azonban „nemely periodusokban nem tetszván” a vármegye vezetőinek, Rakovszky egy másolati példányt rögtön korrigált, s a javított változatot letisztáztatta a jegyzővel. A későbbi vizsgálat során Ularik András által Révay Imrének átadott iratok között szerepel azonban Rakovszky 1707. február 1-jén Rákón kelt levele a jegyzőhöz, amelyben további változtatásokat és pontosításokat kért a fejedelemhez intézett memorialis szövegében. Az ekkor javasolt változtatások bekerültek a végleges változatba, úgy tűnik tehát, hogy a két okmány csak február elejére készült el, s csak ezután küldhették meg a szomszéd vármegyéknek.²⁴

Testületi döntés vagy a két követ öntevékeny akciója?

A fentebb vázoltakat jórészt a vármegye 1707. november 26-i közgyűlési jegyzőkönyvéből tudjuk, ahol a kassai kibővített szenátusi ülésre küldendő követek instrukciójában jegyezték le az elmondottakat úgy, amint a vármegye annak idején jelen volt tagjaitól, különösen Ularik jegyzőtől részletesen értesülhettek. Thaly Kálmán 1894 augusztusában járt Turócszentmártonban, s akkor másolta ki az említett részt a közgyűlési jegyzőkönyvből, majd megosztotta adatait Áldásyval is, aki összefoglalóan közölte az adatokat az országgyűlésről írt monográfiájában.²⁵ Utóbb Thaly szó szerint is közölte a jegyzőkönyvi szakaszt a Századokban.²⁶ Jőmagam pedig nemrégiben bukkantam rá a kassai gyűlésre küldött turóci követeknek instrukciójuk értelmében a fejedelemhez és a Szenátushoz benyújtott folyamodványaira, valamint az ezekhez mellékelte, a vármegyei jegyzőkönyvben leírtakkal szó szerint egyező vizsgálati jelentésekre.²⁷ A jegyzőkönyvben és a folyamodványok mellékleteiben leírt vallomás öngazoló jellege kétségtelen. Wellmann Imre egyenesen óvatosságra int a dokumentum hitelességét illetően, megjegyezvén, hogy az ónodi országgyűlésen a két főkövet tragédiáján túl a vármegyét is súlyosan megbüntették, s „a Kassára küldött követeknek éppen az volt a feladatuk, hogy valamiképp eszközöljék ki a szigorú ítélet megváltoztatását”. Wellmann szerint „ebben csak úgy reménykedhettek, ha a pártútés vádját sikerül a megye közönségéről a két főbűnösre, a többé tanúskodni nem tudó” Okolicsányira és Rakovszkyra hárítani. A szerző azzal igyekszik még alátámasztani érveit, hogy felemlíti: „az ónodi véres események hí-

²³ Valószínűleg ezt a pontokba szedett emlékeztetőt adta ki *Thaly* (Sz 1896. 104–105. o.) Rakovszkynak egy 1707. május elején kelt levele mellékleteként. (Nyilván tévesen ehhez a levélhez csatolta.)

²⁴ Rakovszky február 1-jei levelét lásd: *Thaly* 103–104. o.

²⁵ *Áldásy* 66–68. o. A szerző a Thalytól nyert információk kapcsán megjegyzi, hogy a megyei jegyzőkönyv vonatkozó része mindaddig „csodálatos módon” elkerülte a történészek figyelmét, ami azért is feltűnő, „mert ez okmány oly helyen van, hol már számosan kutattak, s ép ez egy okmányról nem tesznek említést”. Az igazság ezzel szemben az, hogy Rajner Gyula már éppen 20 évvel Áldásy előtt felhívta a figyelmet a nevezetes okmányra. Lásd: A Magyar Történelmi Társulat 1874-ik évi vidéki kirándulásáról szóló jelentések. X. *Rajner Gyula: A znyő-váralja-turóci bizottság jelentése. IV. A Túróc megyei levéltár. Sz, 1875. 189–190. o.*

²⁶ *Thaly* 97–102. o.

²⁷ Lásd a függelékben.

rére a Túrócban maradt rendek a parasztsággal együtt féltükben a hegyekbe bujdosnak”, s Bercsényi az ő megnyugtatásukra is parancsot adott a megyébe küldött katonai expedíciót vezető Révay Imre ezredesnek.²⁸ Természetesen nem hihetjük, hogy a békepárti akció mögött kizárólag Okolicsányi Kristóf és Rakovszky Menyhért állt volna, esetleg még az előbbi apjával, Okolicsányi Pál királyi békebiztossal a háttérben.²⁹ A körlevélben és a memorialisban említett sérelmek a rendek többségének véleményét tükrözték (legalábbis az alsó-magyarországi vármegyékben), s a kurucok több más turóci nemessel együtt az öreg Okolicsányit és a főispánt is vizsgálati fogságra vetették. A „két főbűnös” mellett tehát „felbujtót” és „bűntársakat” is találtak, s ennek a vármegyei felterjesztésben foglaltak sem mondanak ellent. Ularik főjegyző és a többiek öngigazolás-jellegű vallomását véleményem szerint hitelesnek fogadhatjuk el. A fő pontokon egybevág ezzel a kínvallatásnak alávetett Okolicsányi Kristóf vallomása is, aki szerint Rakovszky „concipiálta az írásokat, de notáriusa vármegyének írta”.³⁰

Itt kell közbevetnünk, hogy Rákóczi hibásan közli a turóci követek tisztségeit, ő ugyanis Emlékirataiban Rakovszkyt alispánnak (Vicomte), Okolicsányit pedig jegyzőnek (Notaire) mondja.³¹ A valóságban Okolicsányi volt az alispán, Rakovszky pedig nem volt jegyző, csupán a vármegye tekintélyes assessora, táblabírája. Az egykorú források közül az ónodi első articulus, a névtelen magyar Napló és a latin Diarium, a bártfai kövek naplója, Beniczky Gáspár diáriuma, Forgách Simon emlékirata és ifj. Tsétsi János havi krónikája egyaránt helyesen közli Okolicsányi tisztségét (alispán, viceispán, vicecomes). Rakovszkyt a latin Diarium, Beniczky és Forgách csak névvel említi, az országgyűlési végzések első cikkelye, a bártfai napló és Tsétsi helyesen *táblabeli assessornak*, illetve *jurassornak* mondja, s csupán a magyar Naplóban szerepel – név nélkül – notáriusként.³² Mint láttuk, már Thaly közleményében hangsúlyos adatként szerepel a megye tényleges jegyzőjének, Ularik Andrásnak³³ a vallomása, akit maga Thaly „csak ártatlan író-gép gyanánt” szereplő, jóhiszemű, jámbor, becsületes tisztviselőként jellemez.³⁴ Ennek ellenére – Rákóczi előadását követve – szinte minden történész hibásan közli a tisztségeket, s Áldásy Márki, Asztalos, Várkonyi egyaránt (fő)jegyzőnek mondja Okolicsányit, s alispánnak Rakovszkyt, Wellmann név nélkül alispánt és *jegyzőt* említi, s csupán Csepreghy és Fabiny nevezi helyesen alispánnak Okolicsányit, de ez utóbbi meg Rakovszkyt mondja jegyzőnek.³⁵ Ott, ahol csupán az ónodi események részleteiről van

²⁸ Wellmann 565. o. (A Révaynak adott instrukciót teljes terjedelmében közlöm a függelékben.)

²⁹ Okolicsányi Pál szerepével részletesen foglalkozik: Fabiny 371–381. o. A „turóci konspirációt” illető újabb forrás nem került elő személyével kapcsolatban, de az elgondolkodtató, hogy a Wienerisches Diarium Ónod után közölni tudta a memorialis teljes szövegét, persze ahhoz Bécsben több úton-módon is hozzájuthattak. (Lásd fentebb a 2. jegyzetet!)

³⁰ Bártfai köv. MHHS XXVII. 147. o. és RTü II. 332. o. Idézi Áldásy 51. o.

³¹ AR III/I. 394., 396. o. (A francia szöveg: 158., 160. o.)

³² Az ónodi gyűlés I. cikkelye: Áldásy 133–134. o. és CJH Függelék; Napló: TT 1902. 415. o. és RTü II. 311. o.; Diarium: TT 1895. 526–527. o., Áldásy 127–128. o. és RTü II. 315–316. o.; Bártfai köv.: MHHS XXVII. 145–146. o. és RTü II. 331. o.; Beniczky 19–21. o.; Forgách 1065. o.; Tsétsi: MHHS XXVII. 316. o.

³³ Nagy Ivánnál egy 1655-ben nemességet nyert Uhlárik nevű Trencsén vármegyei családról olvashatunk, de ugyanott egy 1701. évi forrás alapján – talán olvasati hibából – Uhlrik András szerepel Turóc vármegye jegyzőjeként. NI XI. 369–371. o.

³⁴ Thaly 102–103. o.

³⁵ Áldásy 55., 58. o.; Márki II. 18., 20. o.; Asztalos, 2000. 232. o.; Köpeczi–Várkonyi 1976. 283., 521., 525. o. és 2004. 692., 698. o.; Mo. tört. 4/1. 221. o.; Wellmann 565. o.; Csepreghy 74. o.; Fabiny 374., 378. o. NB. R.

szó, ez különösebb félreértést nem okoz. Áldásyt azonban komolyabb tévedésre vezette ez a pontatlanság, mert Okolicsányi idézett vallomását, miszerint Rakovszky fogalmazta, de a jegyző írta a körlevelet, úgy értelmezte, hogy jegyző alatt itt magát Okolicsányi Kristófot kell érteni!³⁶ Valójában már a harmadik személyű fogalmazás is gyanús kellett volna, hogy legyen számára, Thaly szívességéből pedig hozzájutott a vármegyei jegyzőkönyv adataihoz s abban a jegyző vallomásához is, így Áldásynál mint az ónodi országyűlés monográfusánál súlyosabban esik latba ez a teljesen érthetetlen tévesztés. Ugyanezt a hibát követte el évekkel később a névtelen magyar Napló közreadásakor is, amikor annak adatait megkérdőjelezve a csupán megsebesített és halálra kaszabolt személyek felcserélését rója fel a naplóírónak, holott az csak annyiban hibázott, hogy jegyzőnek vélte Rakovszkyt.³⁷

Visszakanyarodva Wellmann Imre fenti véleményéhez, amelyben kétségbe vonja a turóciak mentegetőző vallomásának hitelét, meg kell jegyeznünk, hogy ő is jegyzőnek mondja az egyik ónodi áldozatot. Ilyen hibába csak akkor eshetett, ha felületesen tekintette át a vizsgált forrásokat, s ez a tény már önmagában is csorbítja észrevételének kritikai élet. Amit pedig ő maga a bűnrészesség jelének vélt, hogy tudniillik a turóci nemesség a parasztsággal együtt a hegyekbe menekült, szintén cáfolható, hiszen az adott szituációban nem kellett ahhoz bűnrészessé válni, hogy úrrá legyen valakin a félelem. Az elbujdosott szegénységnek pedig éppen semmi szerepe sem lehetett a nemesi vármegyében „pártütésében”, így a megye lakóinak magatartását nem a bűnrészesség jeleként, hanem a rémhírek által kiváltott tömeghisztéria hatásaként kell értékelnünk, s Bercsényi ennek megfelelően reagált, amikor a néhány néven nevezett, bűnrészességgel vádolt nemes elfogatása és a túlkapások szigorú tilalma mellett elsősorban a kedélyek lecsillapítását és a turóciak elleni zavarkeltők megfékezését adta parancsba.

Wellmann is elismeri azonban, hogy „Okolicsányi és Rakovszky volt az egész mozgolódás fő értelmi szerzője”, s találoán teszi hozzá, hogy „nem is intézték minden meszterkedés nélkül a dolgot”. Helyesen bírálja Thaly észrevételét is, aki szerint a turóci nemességet „legfőljebb a könnyelműség vagy a korlátoltság (!) vádja érheti”, s abban is egyet lehet érteni Wellmannal, hogy „a megye nemeseinek többsége, legalább hallgatólag”, osztotta Rakovszkyék álláspontját.³⁸ Csakhogy zömmel így voltak ezzel a szomszédos vármegyék rendjei is, mégis válasz nélkül hagyták a turóciak körlevelét: részben felbontatlanul, részben felbontva küldték meg azt a fejedelemnek,³⁹ vagyis eszük ágában sem volt csatlakozni a kezdeményezéshez, Rakovszkyék így lemondtak a memorialis benyújtásának tervéről.⁴⁰ Sőt, mi több, Turóc vármegyében is volt ellenkező értelmű ál-

Várkonyi Ágnes másutt (*Köpeczi–Várkonyi* 2004. 352., 360., 362. és 643. o.) részben forrásidézetben, részben saját szövegében helyesen alispánként említi Okolicsányit, de az ugyanazon könyvön belüli ellentmondások csak növelik a zűrzavart. Végül megjegyzendő, hogy Beniczky Gáspár naplójának újabb kiadásakor Bánkúti Imre sajtó alá rendezőként, jómagam pedig sorozatszerkesztőként ugyancsak tévesen tettük meg Okolicsányit jegyzőnek, Rakovszkyt pedig alispánnak a kötet személynévmutatójában: *Beniczky* 267–268. o.

³⁶ Áldásy 60. o.

³⁷ TT 1902. 413. o. A magyar Napló elé írt bevezetőben.

³⁸ Wellmann 565–566. o.

³⁹ Ezt maga Rákóczi említi: AR III/I. 394. o.

⁴⁰ Okolicsányi Kristóf 1707 áprilisában Bercsényi előtt csak a vármegyékhez írt körlevelet ismerte el, s tagadta, hogy a fejedelemnek is írtak volna. Midőn az ónodi gyűlésen kihallgatták, azt válaszolta, nem tudja, véglé miért nem küldték el a memorialist Rákóczinak. Lásd: AR I/V. 390. o., *Szalay* VI. 428. o. és Áldásy 60. o.

lásfoglalás: Révay Imre báró tiltakozó levelet írt a megye közgyűlésének, ezt azonban Okolicsányi alispán úgy terjesztette elő, hogy a jelenlévők tréfának (!) vélték a benne foglaltakat, s – Ularik jegyző utólagos vallomása szerint – Okolicsányi magánál tartotta a levelet, s így a jegyzőkönyvben sem maradt nyoma.⁴¹ Mindent egybevetve, véleményem szerint Okolicsányiék az általános közhangulatnak megfelelően fogalmazták meg a rendek sérelmeit, de elszánt fellépésük dacára nem csupán a szomszédos megyéket,⁴² de a turóci nemességet sem tudták úgy maguk mögé állítani, hogy azok az első bizonytalan szituációban ne hátráltak volna ki mögülük. Magatartásukat aligha lehet korlátoaltságnak, „együgyü bambaságnak”⁴³ tekinteni. Mondhatnánk inkább óvatos tartózkodást, józan kivárást. Amikor pedig már híre ment Rákóczi és Bercsényi neheztelésének, sőt Bercsényi személyesen is „megpírongatta” Okolicsányi Kristófot,⁴⁴ többen is javasolták, „hogy a haragnak megcsendesítésében mód kerestessék”, Rakovszky azonban az ország törvényeire hivatkozva önérzetesen utasított vissza minden ilyen kezdeményezést.

Közvetlenül az országgyűlés előtt viszont saját maga fogalmazta meg a követutasítást, s úgy adta a nótárius kezébe, aki tehát tényleg nem állt a helyzet magaslatán, ha hagyta, hogy hivatali teendőit jórészt Rakovszky intézze helyette. A május 12-i közgyűlésben azután a többség ellentmondott az instrukció tartalmának, s úgy tűnik, lassanként elszivárogtak, hogy távollétükkel menthessék magukat az egyre kényesebbé váló szituációban. Végül a többség eloszlása után Okolicsányi alispán mégis felolvastatta, majd le is pecsételte vagy pecsételtette az instrukciót. Rakovszky és Okolicsányi tehát még ekkor sem hátrált meg, s magukra maradva némiképp rossz előérzettel, de igazuk tudatában továbbra is a békekötés elszánt híveiként indultak a gyűlésre.

Tragikus fordulat

A körömi táborban lezajlott események részletei az egykorú forrásokból és a szakirodalomból jól ismertek.⁴⁵ A gyűlés első érdemi vitája június 4-én robbant ki a hadiadó mértékéről és kivetésének módjáról, valamint a rézpénz forgalmáról és értékéről. Itt találkozunk először az egyik turóci követ, Rakovszky nevével, aki többekkel – így a nyitrai alispánnal és a barsi pálosok küldöttjével – együtt ellentmondott az elértéktelenedett rézpénz korlátlan forgalmának, és legalább a zálogbirtokok kiváltásának és az adósságok megfizetésének tilalmát szerették volna elérni. Bercsényi hevesen tiltakozott a megkötés ellen, s a vitát a fejedelem azzal rekesztette be, hogy arra a következő ülésen térjenek

⁴¹ *Thaly* 106–107. o.

⁴² Bercsényi értesülése szerint Árva vármegye „igen apprehendálta” a turóciak körlevelét, Liptó pedig visszaírt, „hogy őket ezen dolog nem illeti”. Lásd Bercsényinek fentebb, a Palocsay-ügy kapcsán már említett levelét Rákóczihoz. Revőce, 1707. április 10. AR I/V. 390–391. o.

⁴³ *Thaly* 102. o.

⁴⁴ Bercsényi a rózsahegy evangélikus zsinatról hívatta maga elé Okolicsányi Kristófot, aki csak harmadszori kérésre jelent meg a főgenerális színe előtt. Bercsényi nyíltan szemére vetette az egész ügyet, mire Okolicsányi „csak pirúlt, et dixit nihil”. Lásd Bercsényi ímént idézett levelét: AR I/V. 390–391. o.

⁴⁵ Lásd főként: *Beniczky* 19–21. o.; Bártfai köv.: MHHS XXVII. 142–149. o. és RTü II. 329–332. o.; *Rákóczi*: AR III/I. 394–396. o.; *Lemaire*: RTü II. 254–257. o.; a névtelen magyar Napló: TT 1902. 415–416. o. és RTü II. 310–311. o.; az ugyancsak névtelen latin Diarium: TT 1895. 526–527. o., *Áldásy* 127–128. o. és RTü II. 315–317. o. Megjegyezzük, hogy a gyorsan pörgő eseményekről utólag készített források alapján – különösen a június 6-i drámai nap eseményeit tekintve – nem mindig dönthető el az egyes beszédek és epizódok sorrendje. Az események rekonstrukciója: *Áldásy* 49–69. o.

viszza. Rakovszky tehát tapasztalhatta, hogy ellenzéki véleményével nincs egyedül, ezért talán félre is tette korábbi aggodalmait, Rákócziiban és Bercsényiben viszont megerősödött az a korábbi elhatározás, hogy számonkérjük a turóciak éveleji akcióját. Maga Rákóczi mondja Emlékirataiban, hogy előre föltette magában, hogy magyarázatot kér a megyétől.

A június 6-i ülésen azután ismét a rézpénz ügyében került sor pengéváltásra, először csupán a szó képletes, majd véresen valós értelmében is. Berkes András váci vikárius ugyanis a felső-magyarországi 13 vármegye nevében megismételte a korábbi tiltakozást, hogy rézpénzben ne lehessen zálogot kiváltani és adósságot visszafizetni. Bercsényi azal utasította el a felszólalást, hogy a gyűlésben senki sem szólhat testületileg, hiszen éppen azért hirdettek személyenkénti megjelenést az országgyűlésre, hogy ki-ki a saját nevében voksolhasson. A tizenhárom vármegye nevében pedig már csak azért sem léphet fel a nagyrépost, mert erre ő nem kaphatott felhatalmazást, hiszen erről Bercsényinek Ung, Károlyinak Szatmár, Csáky Istvánnak pedig Bereg vármegye főispánjaként semmi-féle tudomása sincs. Berkes elhallgattatása után ütött a turóci követek számonkérésének órája, Bercsényi ugyanis azzal zárta beszédét, hogy az „alattomban” írt körlevél ügyét mint a pártoskodás jellemző példáját és a konföderációra tett eskü megszegését említette.

Rögtön ez után Rákóczi emelkedett szólásra, hogy felpanaszolja a körlevélben foglaltakat, melyek közül mind az egyéni haszonkeresés vádja, mind pedig az a tény mélyen sértette, hogy Turóc vármegye nem közvetlenül hozzá fordult panaszai orvoslásáért. Rakovszky magyarázkodni kezdett, majd Okolicsányit is válaszadásra szólították fel. A hosszas párbeszéd végén Rákóczi felolvastatta Krucsay István szenátusi titkárral a körlevelet és a memorialist, melynek éles hangneme most teljesen a követekre háramlott vissza. Rákóczi pontról pontra utasította vissza a vádak, kifejtette, hogy eddig még senkitől sem tagadta meg jogos panaszainak orvoslását, de a turóciak panaszai mindenképpen túlzottak, hiszen azok egyrészt a közös ügy érdekében folytatott háború természetes velejárói, másrészt viszont éppen Turócnak lehet legkevésbé oka a panaszra, mivel félreeső helyzeténél fogva az ellenséges és a saját csapatok mozgása is kevésbé érintette más vármegyéknél. Rakovszky és Okolicsányi azonban ezt követően is kitartott korábbi álláspontja mellett. Rákóczi azt várta beszédének hatásától, hogy a rendek vagy a Szenátus igazságot szolgáltat nekik, és Sennyey István kancellár indítványozta is a törvényes eljárás megindítását a turóci követek ellen, ám – mint utólag kiderült – a rendek a Szenátus, a szenátorok pedig a rendek kezdeményezésére vártak. A döbönt csönd kínos percei után Rákóczi teátrális jelenet közepette felajánlotta lemondását, és könnyes szemmel távozni készült. Klobusiczky Ferenc ekkor szelíden visszakényszerítette székébe, Bercsényi pedig heves indulattal támadt a követek ellen, s kardjával Rakovszkyra sújtott, mire Károlyi halálos sebet ejtett ugyanannak fején. Rakovszky és Okolicsányi is menekülni próbált, de előbbi a sátor előtt összerogyva Bercsényi udvari papjának karjai között kilehelte lelkét, az utóbbi pedig több súlyos sebet szerzett, amelyekből azonban még felépülhetett volna... A vérengzésben Bercsényin és Károlyin kívül állítólag Ilosvay Imre, Ilosvay Bálint és talán Ilosvay János vett még részt, s az ifjú Bercsényi László is megmártotta kardját Rakovszky holttestében.⁴⁶

⁴⁶ Bercsényi és Károlyi kezdeményező fellépését Rákóczi, Lemaire és a névtelen magyar napló említi, az Ilosvayak részvételét Kökényesdy László utólag Bécs számára készített, több ponton is meghamisított előadásból tudjuk, Bercsényi László „barbár tettét” pedig egyedül Lemaire örökítette meg.

A zűrzavar hatására Rákóczi visszanyerte lélekjelenlétét, és gátat vetett a további vérengzésnek. Az ország sátorához tódult katonaságot tisztjeikkel lecsillapíttatta, és védelmébe vette a közhangulat által fenyegetett többi turóci nemest. Okolicsányit is a fejedelem francia testőrei kísérték borbélyhoz. A turóci nemesek egyike, – mint Rákóczi írja Emlékirataiban – „egy rendkívül hiú és vakmerő ügyvéd”,⁴⁷ Platthy Sándor a fejedelem lábaihoz borulva keresett menedéket. Ehhez a jelenethez egy igen érdekes, irodalmi értékű forrásunk is van, amelyet – tudtommal – eddig, ebben az összefüggésben még nem használtak fel. Ez egy gúnyvers, melynek keletkezéséhez tudnunk kell, hogy Platthy 1708 őszén meghódolt a császáriaknak, és Csáky Imre kalocsai érsek szolgálatába állt. Csáky 1710-ben őt bízta meg, hogy átvegye számára a székéből felfüggesztett egri püspök egyházmegyéjének és Heves–Külső-Szolnok vármegyének az igazgatását. Az eljárás miatti sérelmét azután az agg Telekesy István egri püspök az említett pasquillusban is megfogalmazta, pellengérré állítva Platthy ónodi szereplését. A vers hosszan ecseteli, hogy Platthy is kis híján osztozni kényszerült Rakovszkyék sorsában, sógora azonban megmentette életét, felkiáltván: „Minden félreálljon, ezt senki ne bántsa!”⁴⁸ Telekesy nem nevezi meg a nagy hatalmú sógort, de a genealógiai adatok ismeretében könnyen megválaszolhatjuk a kérdést: minden kétséget kizáróan Vay Ádámról, II. Rákóczi Ferenc udvari marsalljáról van itt szó, aki unokahúgának férjét védelmezte a fenti szavakkal.⁴⁹ Ismét egy olyan mozzanat, amellyel kiegészíthetjük a hatalmas zűrzavar eseményeit.

A „törvényes” eljárás

Már egykorúlag is föl-fölröppentek a vádak, hogy a turóciak tragédiája előre (sőt lépésről lépésre!) eltervezett dolog volt,⁵⁰ s a Kökényesdy (Vetéssy) László által az udvarhoz benyújtott, utólag szerkesztett emlékirat is ezt hangoztatja.⁵¹ Való igaz, hogy Rákóczi és Bercsényi elhatározta a turóci követek megleckéztetését, és az is kimutatható, hogy mind politikailag, mind katonailag nyomást kívántak gyakorolni az összegyűlt rendekre, hogy a rozsnyói szenátusi ülésen hozott döntésnek megfelelően kieroszakolják a trónfosztást és a harc további folytatásához szükséges határozatokat. A véres jelenet spontaneitásához azonban aligha férhet kétség. A hatalmas zűrzavarban bekövetkezett öldöklés egyébként is inkább ártott, mint használt a trónfosztás ügyének. Maga Rákóczi az „Örök Igazság” előtt jelenti ki Emlékirataiban, hogy nem gondolt előre arra, ami bekövetkezett. Történészeink a fejedelem védelmében sokszor idézték már ezt a vallomást, én azonban nem erre, hanem arra fektetném a hangsúlyt,

⁴⁷ AR III/I. 396. o.

⁴⁸ Telekesy István: 1711. febr. 28-án másként, újra előadva azok a dolgok, melyek Ódonon 1707. máj. 6-tól az egyezés befejezéséig tartó napokban végbementek. In: A kuruc küzdelmek költészete. II. Rákóczi Ferenc születésének 300. évfordulójára. Válogatta és sajtó alá rendezte *Varga Imre*. Budapest, 1977. 597–600. o. és jz., 840–841. o.

⁴⁹ *Szluha* 2000. 543. o.

⁵⁰ Okolicsányi Pálnak és feleségének is azt állították némelyek, hogy voltak, akik időben figyelmeztetettek volna fiukat a rá váró veszedelemre. Lásd a függelékben az öreg Okolicsányi leveleit Radvánszky Jánoshoz a szatmári békekötés után.

⁵¹ Kökényesdy céltapas és feltétlenül túlzó (legtöbb részletében koholt) előadásának gyöngye pontjaira mutat rá: *Szalay* VI. 426. o.; *Horváth* VI. 484–485. o.; *Áldásy* 62–65. o.; *Thaly* 4–7. o.

hogy az Emlékiratokból is kitűnik, mennyire bántotta Rákóczit a dolog, s azzal is tisztában volt, hogy túlfűtött beszédével ő korbácsolta fel az érzelmeket, s így, ha akaratlanul is, de ő idézte elő a váratlan fordulatot.⁵²

1707. június 7-én az országgyűlés nyilvános ülésének kezdetén Rákóczi visszatért az előző napi véres eseményre, kérve, „hogy senki is azon meg ne ütkezzék: mert gondolatjában sem volt, és meg sem tudta gondolni, hogy azok történjenek”.⁵³ Ezek után joggal vetődhet fel a kérdés, hogy ha Rákóczit ennyire bántotta a dolog, miért kellett „továbblépni”, vagyis mire volt jó Rakovszky holttestének meggyalázása, Okolicsányi megkínzása és kivégzése, számos turóci nemes bebörtönzése és a vármegye joghatóságának felfüggesztése. Azt hiszem, mindez az események egyenes következményeként magyarázható, mivel a karddal eszközölt „igazságszolgáltatást” utólag csak a törvényes eljárás igazolhatta a közvélemény felé. A jogi lépések ezért már 6-án megkezdődtek, amikor elrendelték Okolicsányi kivallatását és a turóci nemesek őrizetbe vételét, amely egyaránt szolgált vizsgálati fogság és védőőrizet gyanánt. 7-én Rákóczi beszéde után Károlyi és Bercsényi is szólásra emelkedett, s Bercsényi hangsúlyozta beszédében, hogy „Isten ő Szent Felsége” csodálatos rendelete szerint éppen a főbűnös, Rakovszky nyerte el méltó jutalmát, a sebesült Okolicsányi szerint ő volt ugyanis az irományok „fabricatora”.

A jogi eljárás során sem tartották be azonban a formaságokat. Előbb döntést hoztak róla, hogy ki kell vizsgálni, vajon a vármegye testületének tudomásával és teljes egyetértésével adták-e ki az írásokat, de már a vizsgálat lefolytatása előtt szétépték a megye zászlaját, „diribrül-darabra” törték kopjáját, összetörték dobját és trombitáját, pecsétjét pedig bevonták és a fejedelem kezébe adták.⁵⁴ Jelképeinek megsemmisítésével tehát eleve kollektív büntetéssel sújtották a megye testületét, sőt, mi több, állítólag arról is határoztak, hogy Turóc vármegyét fel kell osztani a négy szomszédos megye között.⁵⁵ A turóci nemesek (valószínűleg a gyűléstől távolmaradatról van szó) elfogatásával Platthy Sándort bízták meg, de miután ő és Beniczky Gábor is vonakodtak a feladattól, azzal mentvén magukat, hogy ők is Turóc megyeiek, mindkettőjüket fogságra vetették.⁵⁶ Hetedikén kivallatták Okolicsányit és Sennyey kancellár sátorában a turóci nemeseket is,⁵⁷ 9-én pedig a tábortól egy puskalövésnyire rövid kínzás után kivégezték Okolicsányit, állítólag azzal a karddal, amelyet Károlyi Sándor kölcsönzött abból a célból, hogy a családi ereklyék közt megőrizve utódai „hazaszeretetének jelképét” lássák majd benne.⁵⁸

⁵² „Elmondhatom az Örök Igazság előtt, akinek művemet ajánlottam – írja Rákóczi –, hogy sem én, sem más nem gondoltunk arra, ami bekövetkezett, és amit beszédem hevessege és indulatossága okozott.” AR III/I. 394. o. Majd alább ismételtén önmagát hibáztatja a fejedelem: „...fölsímlerem, milyen hiba volt, hogy olyan hevesen beszéltem.” Uo. 396. o.

⁵³ Bártfai köv.: MHHS XXVII. 147. o. és RTü II. 332. o.

⁵⁴ A dobot és trombitát csak a magyar Napló említi a jelképek között: TT 1902. 416. o. és RTü II. 311–312. o.

⁵⁵ Kolinovics adatait idézi: *Áldásy* 61. o. és *Csepreghy* 81., 125–126. o. Utóbbi kizártnak tartja, hogy ilyen döntés akár csak felvetődött volna a gyűlésben, mivel azt más forrás nem említi. Ha „in prima furia” fel is merült ez az ötlet, az bizonyos, hogy június 15-én már ezzel ellentétes állásfoglalás született. Lásd erről alább.

⁵⁶ Lásd a latin Diarium adatát: TT 1895. 527–528. o., *Áldásy* 129. o., valamint magyar fordításban (ahol a vármegye „zár alá vételéről” van szó): RTü II. 317. o.

⁵⁷ Beniczky szerint a megárestált nemeseket 7-én, a bártfai napló szerint 8-án hallgatták ki.

⁵⁸ *Lemaire*: RTü II. 256. o.

A két követ holttestéről részben ellentmondásos adataink vannak. Rakovszky testét 6-án a gyilkosság helyszínén hagyták, majd másnap reggel, ruházatától megfosztva hóhér vonszolta ki két ökör farkához kötve a tábortól távolabb. A végtisztesség megtagadása mindenkiben visszatetszést keltett, s Forgách Simon már úgy értesült, hogy a katolikus Rakovszky testét „sem a madarak, sem a kutyák nem érintették; azt nem tudja senki, hova lett később, de néhányszor fényt lehetett látni azon a helyen”.⁵⁹ Ottlyk György fejedelmi udvarmester önéletírásából tudjuk, hogy Rakovszkyt végül eltemették. Okolicsányi szüleinek írt búcsúlevelében még azt remélte, hogy testét talán Rákóczi engedélyével hazavihetik Tótprónára,⁶⁰ végül azonban őt is a vesztőhelyen hantolták el Rakovszky mellett, Ottlyk György prédikátorának, Ács Mihálynak és fiának, Ottlyk Andrásnak közreműködésével.⁶¹

Június 13-án Bercsényi részletes instrukcióval küldte ki Révay Imre gyalogsági ezredes a fejedelem udvari lovas-karabélyos ezredéből válogatott különítménnyel Turócba. Mint fentebb említettük, elsősorban a hírek szerint felbolydult lakosságot kellett lecsillapítania, és a turóciak elleni közhangulat hatása alatt elkövethető visszaéléseket, katonai túlkapásokat kellett megakadályoznia, de négy név szerint megnevezett személy, Révay Ferenc főispán, Lehoczky György, Kostyán György és Czemanka Ádám letartóztatását is elrendelte a főgenerális.⁶² Révay Imrere nyilvánvalóan azért esett a választás, mert egyrészt otthonos volt a vármegyében, tehát kellő helyismerettel és tekintéllyel rendelkezett, másrészt hűségét már azzal is bizonyította, hogy annak idején ellentmondással élt a memorialis megvitatásakor. A szakirodalom azonban számos helyen a főispán fiával azonosítja Révay Imrét, s ezzel drámaivá fokozzák az apja elfogatásával megbízott fiú küldetését.⁶³ Révay Imre valójában távoli unokaöccse volt Révay Ferencnek, s ez a rokonsági fok már inkább ellenérdekeltséget feltételez, melyet az is mutat, hogy Révay Imre rögtön magának kérte nagybátyja főispáni tisztét Bercsényitől és a fejedelemtől.⁶⁴

⁵⁹ Forgách 1065–1066. o. Idézi: Köpeczi-Várkonyi 1976. 284. o. és 2004. 363. o.

⁶⁰ Okolicsányi Kristóf búcsúlevelét lásd: Sz 1927–28. 331–333. o.

⁶¹ Ottlyk: MHHS XXVII. 103. o. Az Okolicsányi számára koporsót készíttető Ottlyk András a genealógiai irodalom szerint alig múlt 15 éves ekkor: Szluha 2006. 471. o.

⁶² Bercsényi az elfogandó nemesek lakhelyét is közli parancsában: Révay főispán – Prékopa, Lehoczky György – Szentmárton, Kostyán György – Tarnó, Czemanka Ádám – Tarnó. (*Fabiny* 369. o. hibásan Czemanka *Andrást* említ.) E családokra lásd: NI III. 191. o., VI. 381. o. és VII. 81. o. Megjegyezzük még, hogy Beniczky Gáspár naplójában *Kostyál*, illetve *Kosstyál* (33., 138. o.), s ennek nyomán *Thalynál* (Sz 1896. 102. o.) és *Fabiny Tibornál* (i. m. i. h.) is *Kostyál* György szerepel, de Nagy Iván szerint a *Kostyál* és *Kostyán* két külön család, és az utóbbi birtoka volt „Ternő”. Szluha Márton viszont a tharnói előnevű *Kostyál* család leszármazását közli (Szluha 2006. 314–317. o.), a helyes névalak kérdésében így egyelőre nem tudok dönteni. Bercsényi parancsát lásd a függelékben.

⁶³ Thalynak a bártfai követek naplójához fűzött jegyzete (MHHS XXVII. 146–147. o.) tévesztette meg a későbbi szerzőket, így *Áldásyt* is, aki eredetileg a Századokban megjelent tanulmányában szintén a főispán fiaként említi Révay Imrét (Sz 1895. 720. o.) *Thaly* utóbb korigálta ezt az adatot (Sz 1896. 102. o.), s *Áldásy* is javítani próbálta ugyanezt munkájának önállóan megjelent változatában, de a bonyolult szerkezetű mondat végén mégis benmaradt a hibásan jelölt rokonsági fok (*Áldásy* 95. o.), s csak a kötetvégi hibaigazító helyesbíti az értelemzavaró szöveg helyét. A bártfai követek naplójának új kiadásában (RTü II. 332. o., 47. jegyzet) ugyancsak hibásan szerepel a két Révay családi kapcsolata.

⁶⁴ Révay Imre 1707. június 23-án Prékopán kelt levele Bercsényihez. Idézi *Áldásy* 155. o. Valószínűleg ezzel függ össze Rákóczi július 12-i levele is Révay Imréhez, melyben ígéri, hogy kedvezően fogja elbírálni annak kérését. Lásd a függelékben.

Az országgyűlésben a turóci nemesek vallomása nyomán csak június 15-én (tehát két nappal Bercsényi imént említett parancsa után) rendelték el Révay Ferenc főispán letartóztatását, aki jelen volt azon a közgyűlésen, amelyen a körlevelet és memorialist meg tárgyalták. Határozat született, hogy ha Révay nem tudná tisztázni magát, akkor függeszték fel, s a fejedelem addig is rendeljen ki biztost a vármegye tisztújítására. Új alispán választása után a megye nyerve vissza pecsétjét, „s azontúl zászlót is szabad légyen csínlattatni azon Nemes Vármegyének”.⁶⁵ Ez a határozat már egyértelműen a megenyhült hangulat jele, és elébe ment annak, hogy a rendi jogokat megtestesítő nemesi vármegye intézménye ellen is visszavonhatatlan és veszélyes példát statuáljanak.

Június 21-én három turóci nemeset, Platthyt, Huszár Imrét vagy Józsefet és Beniczky Gábort felszabadították az árestom alól, akik megkövették az egész országot, másnap, a gyűlés zárónapjának reggelén pedig Rákóczi is audiencián fogadta hármójukat, s visszahelyezte őket korábbi tisztségeikbe.⁶⁶ Platthy 23-án még írásban is köszönetet mondott a fejedelemnek.⁶⁷ Többen azonban továbbra is fogságban maradtak, s a Révay által elfogott és a kivezényelt karabélyosok által július 2-án a körömi táborra bekísért⁶⁸ személyekkel együtt Egerbe kísérték őket, az öreg Okolicsányi Pált pedig Munkács várában vetették fogságra.⁶⁹ Révay Imre a megye levéltárának számos dokumentumát is elkobozta, s – nyilván vizsgálat céljából – megküldte azokat a fejedelemnek.⁷⁰

1707 novemberében Turóc vármegye a fejedelem engedelmével közgyűlést is tartott, s ekkor fogalmazták meg a fentebb részletesen tárgyalt instrukciót a kassai kibővített tanácsülésre küldött követeik számára, hogyan fogalmazzák meg és nyújtsák be önigazoló jelentésüket és joghatóságuk visszanyerését kérő folyamodványukat Rákóczihoz és a Szenátushoz.⁷¹ A kassai „majdnem országgyűlés” 1707. december 24-én eloszlott, de Rákóczi karácsony után, mindjárt az ünnep másnapján újabb tanácskozást tartott a Szenátus együtt maradt tagjaival. Ezen tárgyalták meg Turóc vármegye említett beadványait. Az ülésen az a határozat született, hogy Turóc vármegyét méltán érte büntetés, hiszen ha a megye universitasa nem is vett részt a pártütésben, mentségei elhallgatásával „ha szinte vétkes nem lett volna is, vétkessé tette magát”. Miután pedig a megye elleni ítéletet az országgyűlés hozta, a fejedelem önmaga nem adhat felmentést,

⁶⁵ Bántfai köv.: MHHS XXVII. 161–162. o.

⁶⁶ Bántfai köv.: MHHS XXVII. 169–170. o.; *Beniczky* 27. o. Huszár keresztnevét a két forrás eltérően említi.

⁶⁷ *Thaly* 108–109. o.

⁶⁸ *Beniczky* 33. o.

⁶⁹ A névtelen magyar Napló szerint Okolicsányi Pált június 9-én tartóztatták le: „Ezen nap Okolicsány Páll meg arestáltatott.” TT 1902. 416. o. és RTü II. 312. o. Áldásy a Napló elé írt bevezetőben összetéveszti az apát és a fiút, s ezért ismét a naplóírónak ró fel pontatlanságot. (TT 1902. 413–414. o.) Június 9-én egyébként valószínűleg csupán határozatot hoztak az öreg Okolicsányi letartóztatásáról, hiszen a távoli Turócba ekkor még nem juthattak el a kirendelt katonák. Mindenesetre Okolicsányi Pál letartóztatását előbb elrendelheték, mint a többiekét, mert Révay Imre küldetésekor őt már nem említik az elfogandók között.

⁷⁰ Erre utal Turóc vármegye 1707. november 26-i közgyűlési bejegyzése, amelyben többek között zár alá vett dokumentumaik visszaadásának kérelméről is szó van. *Thaly* 101. o. Ezen iratok egy részét, tudniillik a Rakovszkyt és Okolicsányit kompromittáló leveleket *Thaly* közre is adta: uo. 103–107. o. Nem kizárt azonban, hogy a megye levéltárának több más iratát is elkobozták, s talán ezzel magyarázható, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában jelenleg nagyobb számban található Turóc vármegye eredeti közgyűlési iratai a Rákóczi-szabadságharc éveiből: Eredeti oklevelek, K 357. No. 2786., 2792. stb.

⁷¹ A folyamodványokat és a mellékelt jelentést lásd a függelékben.

azt csak majd a legközelebbi országgyűlésen kérhetik ismét. Addig is a börtönében elhunyt főispán helyett kapjon a megye főadminisztrátort Révay Gáspár személyében, aki a megyei nemesekkel egyetértésben megválasztott hat commissariussal intézze az ügyeket. A még tömlöcben lévő turóci nemesek (köztük Okolicsányi Pál) és a kezeségen elbocsátottak sorsáról pedig úgy határoztak, hogy ügyüket a Szenátus előtt kell kivizsgálni a fejedelem által meghatározott időben.⁷² Rákóczi december 29-én ki is nevezte az elhunyt Révay Ferenc fiát, Gáspárt főadminisztrátorrá. Érdekes, hogy döntésekor nem teljesítette Révay Imre korábbi kérését, ehelyett elfogadta Okolicsányi Pál javaslatát, aki munkácsi tömlöcéből már előzőleg, november 30-án kérte, hogy a Révay család örökös főispánságára való tekintettel vagy az idős urak közül Révay Mihályt, illetőleg Zsigmondot, vagy az ifjabb nemzedékből Révay Gáspárt nevezze ki a fejedelem az elhunyt Ferenc báró utódává.⁷³

A fogságra vetett turóci nemesek ügyét végül 1708. május 21–22-én vizsgálták ki Egerben. Rákóczi kirendelt ügyvédre is gondoskodott számukra Csemniczky Péter és Sándor személyében. A rendek közbenjárására Rákóczi végül eltekintett a vádemeléstől, s május 26-án hozzájárult kezeségen való elbocsátásukhoz.⁷⁴ 1708. június végén Okolicsányi Pál is kezeségen szabadult,⁷⁵ de az év őszén, a sorsfordító trencsényi csatavesztést követően, megyéjük császári megszállásakor valamennyien visszatértek I. József hűségére. Révay Gáspár főispáni helytartót, kuruc gyalogezredest Nyitra várának feladása miatt Rákóczi hadbírótság elé állította, de felmentették, s unokafivérével, Révay Imrével együtt mindvégig kitartott a szabadságharc ügye mellett. Nevüket a szatmári békeokmányon is olvashatjuk.

Honárulók, mártírok vagy áldozatok?

A turóci követek – újfent hangsúlyozzuk: Magyarország újbabkori történelmében példátlan⁷⁶ – tragédiája háromszáz év távlatából is felveti a kérdést: hogyan értékelhetjük Rakovszky és Okolicsányi történelmi szerepét. Csakugyan hazaárulók vagy legalábbis a konföderáció árulói voltak? Vagy épp ellenkezőleg, az igaz ügy mártírjaiként a magyar és (vagy?) szlovák nemzeti hősök Pantheonjában van a helyük? Természetesen már a kérdés ilyen formában való felvetésével is hangsúlyozni szeretném, hogy a modern történettudomány sem érzelmi alapon, sem ennyire sarkos formában nem adhat választ a problémára. Bizonyára helytelen, sőt ahistorikus következtetésre jutnánk, ha kuruc–labanc vagy szlovák–magyar viszonylatban próbálnánk magyarázni a problémát. Helyesebben járunk el, ha a korabeli politikai irányzatokat vesszük górcső alá, s ebben a viszonyrendszerben értékeljük a történelmi epizódot és annak szereplőit.

⁷² Wellmann, LK 1935. 71. o.

⁷³ Thaly 109. o. Rákóczi egyébként munkácsi tartózkodásakor, 1707. november 22-én személyesen is fogadta Okolicsányi Pált, akivel hosszasan elbeszélgetett. Beniczky 76. o.

⁷⁴ Beniczky 138., 140. o.

⁷⁵ Július 2-án már Vihnyén jelentkezett Rákóczi táborában, ahol 4-én fejedelmi audiencián vett részt. Nyilván ekkor mondott köszönetet szabadulásáért. Beniczky 152–153. o.

⁷⁶ A középkorból is csak az 1131. vagy 1132. évi aradi országos gyűlésben történt vérengzést említhetjük hasonló példaként.

A kuruc függetlenségi háború éppúgy megosztotta az ország népét, mint történelmünk sok más korszaka. A különböző társadalmi rétegek más-más célok eléréseért, gyakran egymással szembenálló érdekekért ragadtak fegyvert Rákóczi és Bercsényi vezetésével, miközben a másik oldalon szintén jelentős politikai erőt képviselő csoport tartott ki az ország törvényes uralkodója mellett olyan – történelmi mércével mérve is – jeles személyiségek vezetésével, mint Esterházy Pál nádor, Pálffy János bán vagy Széchenyi Pál érsek. A két tábor politikai megosztottsága lényegében polgárháborús szituációt teremtett, s mint arra legújabban Bánkúti Imre rámutatott, a polgárháborúnak „más erkölcsi normái vannak, mint két idegen hadsereg közti harcnak. Polgárháborúban ugyanis a másik fél nemcsak katonai ellenség, hanem politikai áruló.”⁷⁷ Ebben a viszonyrendszerben válik érthetővé a turóci követek tragédiája is.

Jellemző, hogy sorsukról mindkét fél országgyűlési törvényekben emlékezett meg. Az ónodi gyűlés első articulusa a bécsi udvar „csalárd ígéreti árnyékán” kapdosó, a szövetkezett rendek „hitetlen s mételyes tagjai”-ként bélyegzi meg a két szerencsétlen sorsú követet, akik rávették megyéjüket, hogy „észvesztő leveleket” írjon a szomszéd vármegyékre, s „azon pártos írásokban való hamisságot” az országgyűlésben „oltalmazni s tökéletlen pártfogásokkal támogatni nem” irtóztak, s e tettükért méltó büntetést is szenvedtek.⁷⁸ Ezzel szemben az 1715. évi XLVI. törvény cikk elégtételt szolgáltat számukra, s szörnyű haláluk magyarázatául azt közli, hogy arra a lázadók gyűlésében azért került sor, „mert a császári királyi felséggel leendő kibékülést írásban beadott különféle érvekkel, példákkal és okokkal sürgették, a nemességi kiváltságnak ama lázongások alatti iszonyú sérelmét s a szegény népek is elviselhetlen [!] elnyomását kijelentették...”⁷⁹

Thaly Kálmán rendkívül elfogult értékelést ad a turóciakról, nem csupán ma megmosolyogtató, de már saját korában is tudománytalanak számító érzelmi kitörésekkel bélyegzi meg őket, s nevezi a „föbűnszerző” Okolicsányi Pált „vén pártütőnek, hazaárulónak és hitszegőnek”.⁸⁰ Ennél még Rákóczi is objektívebb jellemzést ad, amikor a következőket írja egykori jogtanácsosáról: „...túl jó polgárnak tartottam ahhoz, hogysem ártani akarna a közös ügynek. De nem gondoltam meg eléggé, hogy az olyan jellemű ember, mint Okolicsányi, ha egyszer kétségbeesik a háború szerencsés kimenetelén, tervet forralhat, hogy engem olyan megegyezésre kényszerítsen, amelyet éppen kötni lehet.”⁸¹ Ezzel tulajdonképpen egyet is érthetünk, hiszen Okolicsányi csakugyan a realitások figyelembevételével kívánt békét kötni, s nyilván olyan békét, „amelyet éppen kötni lehet”. Ez a rendek egy jelentős részének, különösen a megyei nemességnek megfelelt volna, ám a vitélző rend még stabilnak látszó társadalmi erőt biztosított Rákóczi és a kuruc hadvezetés számára a háború folytatásához. A szatmári békeség utólag mégis Turóc vármegye követeit igazolta, hiszen a Károlyi és Pálffy által 1711-ben elért eredményeket lényegében már az udvar 1706. évi békeajánlata is tartalmazta. Igaz, hogy a fejedelem Szatmár után is kitartott elvi álláspontja mellett, s ónodi beszédéhez híven „mindenét feláldozva” száműzetésbe vonult.

⁷⁷ Bánkúti, Sz 2005. 1296. o.

⁷⁸ Áldásy 133–134. o. és CJH Függelék.

⁷⁹ CJH

⁸⁰ Thaly 110. o.

⁸¹ AR III/I. 394. o. Részben idézi: Fabiny 372. o.

A témához kapcsolódó alábbi dokumentumok részint ismeretlenek, részint egymásfél évszázada kiadatlanok. Az iratok közlésénél mai helyesírásunkat tartottam szem előtt, megőrizve ugyanakkor a vélhetően kiejtésbeli sajátosságokat is tükröző írásmódot. A több példányban ismert dokumentumok összehasonlítását szövegkritikai jegyzetek szolgálják, tárgyi jegyzeteket pedig csak akkor alkalmaztam, ha a bevezető tanulmány nem nyújt kellő háttér-információt.

1.

*Turóc vármegye körlevele a szomszéd vármegyékhez
a fejedelemnek szánt memorialis tervzetével*

Két egykorú másolat. A) OSzK Kt. Fol. Hung. 1389. Fasc VII. fol. 305–306. és B) MOL G 19. II. 2. c. fol. 236–237. Az irat provenienciájához adalékul szolgálhat, hogy az Országos Levéltár bélyegzőjén kívül „A M. N. Múzeum Könyvtára” feliratú körbélyegző is megtalálható rajta. Helyesírásában és szövegében a két példány egymástól, továbbá Szalay és Áldásy kiadásától⁸² is jelentősen eltér. Az A) példány helyesírása és nyelvezete áll közelebb a maihoz,⁸³ és szövegében is ez tűnik pontosabbnak, ezért ezt veszem alapul a közlésnél. A főbb különbségekre jegyzetben utalok.

Nemes Thuróczi vármegye levelének, mellyet Rákóczihoz akart küldeni,
de eléb a szomszéd vármegyékkel közölte.⁸⁴

Méltóságos Vezérő Fejedelem, nekünk jó kegyelmes Urunk!

Isten ő Szent Felsége mostan folyó új esztendőnek kezdetiben és több következőknek áldottabb forgásiban az édes hazánk javára és megmaradására célzó teljes boldogulással, minden lelki és testi kívánta jókkal, háborúság után pedig mindnyájunk által szívessen óhajto⁸⁵ békesség partjára való boldog jutással Fejedelemségedet⁸⁶ áldja meg,⁸⁷ és az édes Nemzetünk igaz fiaival együtt vígasztalja, alázatossan kívánjuk.⁸⁸

Tavali armistitiumnak alkalmatosságával tractált békességnek mivóltábul⁸⁹ velünk közölt és Confederált⁹⁰ Nemes Vármegyékben publicált⁹¹ Nagyságod kegyelmes pátiensibül és azokban accludált, Tekéntetes Ország nevével beadott propositiókbul, ellenben azokra a’ Felséges Udar által tett resolutiókbul, mellyek nem szintén⁹² idegenek a’ békesség kötésétül,⁹³ alázatossan meg-

⁸² Szalay VI. 421–423. o. és Áldásy 51–54. o.

⁸³ A B) példány helyesírásának és egykori kiejtésének legfőbb jellemzője, hogy az *é* betűt (és hangot) gyakran *i*-vel helyettesíti (méltóságos, cílyozó, békesség, engedelmisséggel, Felséges, vígezhet, beadassik, lévín, törvényünknek, quártilozók, naturalík), de ennek fordítottja is előfordul (szévessen, séránkozási, szénye, kévül, élleti). Ezeket, valamint a kötőszók eltérését, a pedig–penig(len) alakváltoztatokat és más apróbb különbségeket nem jelzem.

⁸⁴ E cím csak a B) példányon szerepel. Feltűnő, hogy Rákóczit itt a korban szokásos titulusok nélkül említik, a másolat ezért bizonyára nem a Fejedelmi Kancellárián, és nem is a fejedelem számára készült.

⁸⁵ A B) példányon: *óhajto*.

⁸⁶ B)-ben sajátosan így: *Fejedelmességedet*.

⁸⁷ A *meg* igekötő A)-ból hiányzik.

⁸⁸ A memorialis első bekezdése Szalay és Áldásy kiadásából hiányzik.

⁸⁹ B)-ben: *mivóltában*. Szalaynál és Áldásynál: *mivóltáról*.

⁹⁰ A B) változatban helyesen így, az A)-ban viszont másolási hibából *Conferált* szerepel.

⁹¹ A két kiadott változatban szövegghiány: *és ... publicált*.

⁹² Az A) és B) példányban, valamint Szalaynál így, Áldásynál fordított szórendben: *szintén nem*.

értettük, a' békesség tractája min múlt, vagy hogy csak függőben maradt légyen? Mindazáltal ösz-
tönözvén⁹⁴ bennünket az édes hazánkhoz és nemzetünkhöz buzgó szeretet, és az éjig felhatozó⁹⁵
számtalan sok árváknak, özvegyeknek és szegénységnek szüntelen könyvhullatási,⁹⁶ séránkozási
és sanyarusági,⁹⁷ nemessi praerogativánk szerént kénytelenítettünk a' Nagyságod vezérlő fejedelmi
színe előtt szokott engedelmességgel megjelennünk, vallamelyeket a' Felséges Udvar maga reso-
lutiói által diaetára elhallasztott, mivel⁹⁸ a' király diaetán kívül per se⁹⁹ semmi törvént nem tehet,
ellenben a' Nemes Ország is az ő Felsége¹⁰⁰ confirmatiója nélkül semmit sem végezhet: könyör-
günk azért Nagyságodnak alázatossan, országunk tetszése szerént való replica a' Nemes Ország
nevével beadassék az ő Felsége resolútióira.¹⁰¹

A' mi pedig gvarantia állapotját illeti, ha csak a' miatt el köllenek múltni¹⁰² a békességnek,
melyben most sem desperálunk, nagyobb és erősebb gvarantia nem lehetvén, mint Boeskaý ide-
in¹⁰³ való patificatio vólt, midőn Alsó-, Felső Austria, Csehország, Morva és Silesia sponsiót ma-
gokra vállaltak Felséges magyarországi király által léendő haza törvényeinek¹⁰⁴ és szabadságának
inviolabilis megtartása éránt, melyet azután csak nem sokára Bethlehem¹⁰⁵ motussa követte, in-
volválván a' megírt országokat is: a' kik mivel succumbáltak, Isten kezében lévén a' hadak vezér-
lése és triumphusi, kicsoda ellent állhat¹⁰⁶ az Isten megváltozhatatlan dispositiójának?¹⁰⁷

Ezen kívül, ha mi egyéb privata praetensiók fent foroghatnak,¹⁰⁸ azokat replica beadása után is
suo modo alkalmazatosan folytathatni.

Mindazáltal törvényünknek és nemesi szabadságunknak, melyet a' Confoederatio nem sufferál
hanem inkább erősíti,¹⁰⁹ megsértődését abban tapasztaljuk, hogy a' mely generale beneficiumok
az egész országnak deserválnak usussul,¹¹⁰ úgymint a' többi között a' vas és a' só, azok leginkább
privatus ususokra fordítatnak, mellyeket majd nem is kaphatnyi, és ha valakik particulariter kap-
hatják is, de¹¹¹ az árra excessive elevátatott. A' mely áruk¹¹² pedig más országokból¹¹³ bého-
zattatnak országunkba, úgymint: drága materiák, mindenféle posztók, főszerszám és egyéb jószá-
gok, mivel szabad commerciumok nem folynak, éppen nem tudjuk, azontúl¹¹⁴ micsoda köntösben
járunk? Vasat¹¹⁵ is honnend a' magunk és szegénység szükségére provideáljunk? és füszerzám s

⁹³ Szalay és Áldásy szövegében: *kérésétől*.

⁹⁴ E szó A)-ban, valamint Szalaynál és Áldásynál is így, B)-ben: *felindítván*.

⁹⁵ B)-ben: *egekig felhatván*, Szalaynál és Áldásynál: *éjig felható*.

⁹⁶ E szó A)-ban így!

⁹⁷ B)-ből hiányzik: *és sanyarusági*.

⁹⁸ B)-ben: *mert*.

⁹⁹ Szalay és Áldásy kiadásában: *...dieta nélkül*.

¹⁰⁰ A)-ban szövegromlás: *a' Felsége*.

¹⁰¹ B)-ben, valamint Szalay és Áldásy kiadásában is: *resolútiójára*.

¹⁰² B)-ben: *el köllene múltni*; Szalaynál és Áldásynál: *kellenék elmúltni*.

¹⁰³ E szó B)-ben így: *ideiben*. Szalaynál és Áldásynál: *idejében*.

¹⁰⁴ B)-ben így: *törvényeknek*, a szövégi toldalék utólagos beszúrásával.

¹⁰⁵ B)-ben: *Bethlem*. Szalaynál és Áldásynál: *Bethlen*. Bethlen Gábor fejedelemtől van szó.

¹⁰⁶ Szalaynál és Áldásynál: *állhat ellene*.

¹⁰⁷ B)-ben, Szalaynál és Áldásynál: *dispositiójának*.

¹⁰⁸ B)-ben: *fönforoghatnának*; Szalaynál: *fenforgánának*; Áldásynál: *fenforognának*.

¹⁰⁹ B)-ből ez utóbbi szó hiányzik.

¹¹⁰ B)-ben helyesebben így: *deserválnának usussal*. Szalay és Áldásy kiadásában: *deserválnak ususból*.

¹¹¹ E kötőszó B)-ből hiányzik.

¹¹² E szó B)-ben hibásan így: *árák!*

¹¹³ A B) példányon egyes számban: *országból*.

¹¹⁴ Szalaynál és Áldásynál helyescbben: *ezentúl*.

¹¹⁵ B)-ben szövegromlás: *mást*.

só nélkül való étkekkel hogy éljünk? Könyörgünk abban is generaliter,¹¹⁶ prospiciáltassék az egész országnak,¹¹⁷ abban fogyatkozást ne szenvedjünk.

Végtére,¹¹⁸ supplicálunk Nagyságodnak alázatosan ad similitudinem articuli 11.¹¹⁹ Matthiae regis decreti 3.¹²⁰ Item Uladislai regis decreti 1. articuli 1.¹²¹ et ejusdem decreti 5. articuli 1. et aliorum passim conditorum, az édes hazánk törvényeiben és az közönséges szabadságban minket kegyelmessen megtartanyi méltóztassék.¹²²

Paria literarum Inclyti Comitatus Turocziensis ad reliquos vicinos comitatus datarum.¹²³

Illustrissimi, Reverendissimi &¹²⁴

Nem kétljük, vette Nagyságtok s kegyelmek Méltóságos Vezérő¹²⁵ Fejedelem kegyelmes Urunk ő Nagysága kegyelmes parancsolatit venálék¹²⁶ limitatiójának, sub poena flor. 500¹²⁷ argenteae pecuniae¹²⁸ de officialibus comitatensibus desumenda et degradatione ab officiis fienda¹²⁹ megtartása, úgy a 1^a 9^{bris} anni 1706 praeteriti¹³⁰ videlicet anni militaris menstrue exolvándó quantuma,¹³¹ nemkülönben Méltóságos gróff Csáky István generalis urunk ő Nagysága fenyegető levelét is Beszterce Bányára hetenkint, Kőrmöczre pedig semel pro semper¹³² imponált gabonának és naturaléknak sub mulcta militaris executionis administratiója végett.¹³³ Melly dolgok,¹³⁴ dispositiók és impositák,¹³⁵ minthogy egyenessen az egész ország törvényei és szabadságink ellen,¹³⁶ (a' kikért most életünket föltettük és hadakozunk) intimáltatnak,¹³⁷ és ennekelőtte császár parancsolatit (megvizsgálván azokat országunk törvényei szerént) mertük ad amussim megdisputálnyi és ő Felségét de abrogatione talium¹³⁸ supplicálnyi: most pedig akármelly súlyos dolgok imponáltatnak¹³⁹ reánk és szegénységre, csak süket füllel praetereálván, alatta nyögünk,¹⁴⁰ ho-

¹¹⁶ B)-ben így: *Könyörgünk azért Nagyságodnak generaliter abban is,*

¹¹⁷ Szalaynál és Áldásynál így: *provideáltassék az egész ország...*

¹¹⁸ B)-ben: *Végre.*

¹¹⁹ A két kéziratot másolaton és Szalaynál *II.*, Áldásynál *II.* szerepel.

¹²⁰ A két kéziratot másolaton arab 3-as, a két kiadott szövegben pedig római *IV*-es olvasható.

¹²¹ A)-ban, Szalaynál és Áldásynál *I*-es, B)-ben *2*-es áll.

¹²² A konkrét törvényhelyekre lásd fentebb a 17. jegyzetet!

¹²³ Ez a címsor csak A)-ban van meg.

¹²⁴ B)-ben csak így: *Illustrissimi &.*

¹²⁵ E szó B)-ből hiányzik.

¹²⁶ Ez a szó az A) példányban *victualék*-ről javítva.

¹²⁷ Az A)-ban, Szalaynál és Áldásynál is *500*, de a B)-ben *300*.

¹²⁸ B)-ben: *monetae.*

¹²⁹ E szó B)-ből hiányzik.

¹³⁰ Ez a szó is hiányzik a B) példányból.

¹³¹ Szalay és Áldásy kiadásában ez a szövegrész így: *I. nov. 1706 menstrue exsolvendum quantumra (nézve).*

¹³² Szalaynál itt kipontozott szöveghiány van, Áldásy pedig latinul közli a mondatrészt: *...Neosolium hebdomadatim, Crennicziium vero semel...*

¹³³ Szalaynál és Áldásynál néhány közbetoldott szó könnyíti meg az első mondat értelmezését, de nyelvtanilag a kéziratot példányok egymással megegyező mondat szerkezete is helyes.

¹³⁴ B)-ben egyes számban: *dolog.*

¹³⁵ B)-ben így: *impositiók.* Szalaynál és Áldásynál e szó hiányzik.

¹³⁶ B)-ben így: *...minthogy az egész ország törvényes szabadsági ellen...*

¹³⁷ B)-ben, valamint Szalaynál és Áldásynál is: *intituáltatnak.*

¹³⁸ B)-ben, Szalaynál és Áldásynál: *similium.*

¹³⁹ B)-ben így: *imponeáltatnak is.*

lott ügyis még¹⁴¹ elviselhetetlen terh¹⁴² vagyon most is az szegénységen,¹⁴³ úgymint: hajdúk praestatiója, azoknak fegyverkezése,¹⁴⁴ ruházása, quárteyozók súlyos intertentiója, föl s alá való¹⁴⁵ hadakra megszámlálhatatlan költség és expensák, gratuitus labornak¹⁴⁶ administratiója, tábori szekereknek praestatiója, limitált annonának és naturaléknak elviselhetetlen exolutiója, nyári havakra gabonának, zabnak és húsrá való¹⁴⁷ marháknak nagy költséges deportatiója és hajtatása, abból emergált restantiáknak complanatiója, mostani quantumnak impositiója¹⁴⁸ és kívánt exolutiója. Szükség úgy hozván magával, personalis insurrectiója és egyéb súlyok is. Ezeket azért meggondolván és megfontolván, nyilvánvaló¹⁴⁹ dolog, hogy kikeletig sem fog subsistálni a' szegénység.¹⁵⁰ Egy szóval: elannyira vagyunk, hogy soha még effélékben nem valánk. Kihez való képest minemő alázatos memorialist concipiáltunk Méltóságos¹⁵¹ Vezérlő Fejedelem kegyelmes Urunkhoz ő Nagyságához, de alleviatione et aliis negotiis, Nagyságtokkal s Kegyelmetekkel in verissimis¹⁵² paribus communicáljuk a' végett, hogy országunk törvényét és nemesi szabadságot¹⁵³ közönségesen illető instantiánk annál erősebb, állandóbb és hathatóbb¹⁵⁴ kegyelmes Urunk ő Nagysága előtt lehessen: az aránt a' maga tetszését és sentimentumát velünk és nemes szomszéd vármegyékkel communicálni, sőt unitis viribus annak promotiójában velünk egyet¹⁵⁵ értenyi, és a' magok részéről is hathatóssan promoteálni, bennünket pedig mi karban Nagyságtok s Kegyelmetek meg fog állapotni, indilate informálni¹⁵⁶ ne terheltelessé Nagyságtok s Kegyelmetek, azt hozván magával mind közönséges igazság, mind neniglen a' jó szomszedság is.

In reliquo optatum responsum¹⁵⁷ expectantes¹⁵⁸ eadem praetitulatas Dominationes Vestras diutissime atque felicissime ad vota propria valere desideramus. Datum in congregatione in oppido Szent Mártony¹⁵⁹ celebrata. Die 27. Januarii Anno 1707.

Supra titularum Dominationum Vestrarum

Servi paratissimi, obligatissimi
Universitas Praelatorum, Baronum,
Magnatum et Nobilium
Comitatus Túrócziensis

¹⁴⁰ Szalay és Áldásy kiadásában így: ...*csak fohászkozva nyögünk alatta...*

¹⁴¹ B)-ben: *holott ügyis elfig*; Szalaynál és Áldásynál: *holott még most is*.

¹⁴² B)-ben: *tereh*.

¹⁴³ Áldásynál hibásan: ...*szegénységben...*

¹⁴⁴ B)-ben: *fegyverkeztetése*.

¹⁴⁵ B)-ben, Szalay és Áldásy kiadásában egyaránt: *fel s alá járó*.

¹⁴⁶ Szalaynál és Áldásynál: ...*gratuitorum laborum...*

¹⁴⁷ Szalay és Áldásy kiadásában szövegromlás: *hátravaló*.

¹⁴⁸ A megelőző három szó Szalaynál és Áldásynál hiányzik.

¹⁴⁹ B)-ben csak így: *való*.

¹⁵⁰ B)-ben így: *kikeletig sem subsistálhatni fog a szegénység*. Szalaynál és Áldásynál, helyes szórenddel: ...*sem fog subsistálhatni...*

¹⁵¹ A két kiadott változatból e szó hiányzik.

¹⁵² B)-ben: *veris suis*.

¹⁵³ B)-ben: *törvényes és nemesi szabadságát*.

¹⁵⁴ B)-ben: *hathatóssabb*, Szalaynál és Áldásynál: *hathatósb*.

¹⁵⁵ B)-ben: *együtt*.

¹⁵⁶ Szalay és Áldásy kiadásában szöveghiány: *bennünket ... informálni*.

¹⁵⁷ B)-ben: *responsum optatum*.

¹⁵⁸ Az A) példány itt egy *etc.*-val folytatódik, elhagyva a befejező részt a dátumig bezárólag. Szalaynál és Áldásynál a teljes záróformula (*In reliquo...*) hiányzik a dátummal és aláírással együtt.

¹⁵⁹ Turócszentmárton, az egykori Turóc vármegyében (ma: Martin, Szlovákia).

2.

*Palocsay György brigadéros és Okolicsányi Kristóf alispán levélbeli konfliktusa
Priekopa, 1707. február 14. – Tópróna, 1707. február 20.*

Egykorú másolat folytatólag ugyanazon lap két oldalán. Az első oldal jobb felső sarkában korabeli írással 1707-es évszám látható. Thaly Kálmán Okolicsányi és Palocsay nevét, valamint a tokaji borra invitáló szavakat piros, a Palocsay levelét záró durva közmondást pedig kék ceruzával aláhúzta. OSzK Kt. Fol. Hung. 1389. Fasc. VII. fol. 304r–v. (Talán azonos Turóc vármegye 1707. február 26-i, alább közölt panaszlevelének ma már hiányzó mellékletével.)

Copia literarum Domini Georgii Palocsay

Isten áldjon meg, Okolicsányi Christoff uram!

Hogyha emberséges ember kegyelmed, jöjön hozzám hétfőn estvére Mossóczra egy pohár tokaji borra, jó szívvel látom, de ha nem az, maradjon otthon. Mivel pedig talán kegyelmed Tekintetes Nemes Thurocz vármegye vice ispánya, bizonyosan nem tudom, de ha kegyelmed talál lenni, igen köszönöm, hogy annyira megböcsülte kegyelmes Urunk ö Nagysága legkisebbik alázatos hívét, engemet, hogy a' Tekintetes Nemes vármegye legkisebbik embere által meglátogatott, és megtudakozta, mint vagyok; igaz magyar példa szó: Tóth nem ember, kása nem étek. Datum Priekopa,¹⁶⁰ 14. Februarii 1707.

Kegyelmed

Jóakarója,
Palocsay György m. p.

In dorso literarum autem haec sunt scripta:

Kérem tartsa meg a' Nemes vármegye a' rendet, minden compania eleibe rendeltessen commissariust, vagy talán kegyelmed azt meg nem tanulta?

Responsum

Édes Nagyságos Uram!

A Nagyságod engem sem úgy, mint egy magyarországi egy vármegyének méltatlan vice-ispányját, sem úgy, mint egy magyarországi nemes embert, annál inkább úgy sem, mint a' Méltóságos, Tekintetes, Nemzetes és Nemes Confoederált statusok legkisebb tagját vagy az kegyelmes Urunk legalázatosb hívét meg nem böcsüllő, a Nemes vármegyét pedig inkább még¹⁶¹ mint engem fölöttébb is böcsületében megsértő levelét vettem. A Nemes vármegye mind magáért, mind az én tisztémért feleljen Nagyságodnak, mert annyiból nem csak engem illet. Az mindenik companiához való különb-különb commissariusnak rendelése is, minthogy az eránt tisztembéli instructio arra engem eddig nem tanéttott, inkább az egész vármegyét illeti, nem egyedül engem. Aminemü commissariusok pedig eddig a' Nemes vármegyétől rendeltetettek s mellém adattattanak, azoknak meg van hagyva, hogy Nagyságodnak és a Nemes regementnek tiszték szerént szolgáljanak, és a' Nemes vármegyére is, a' szegénységre is vigyázzanak. Hogy Nagyságodat nem látogatattam Nemes vármegye nevével, ha vitétem volna is, nem érdemlettem olly mocskos levelet, a' minéműtt ír reám, és következőképpen a' Nemes vármegyére, ki együtt én velem azt sem érdemlette, hogy ama régi, másként jó értelemmel elszenvedhető példabeszédet, tott nem ember etc., reája és reám

¹⁶⁰ Priekope, Prékopa, utóbb Révayfalva Turóc vármegyében (ma Martin része, Szlovákia).

¹⁶¹ E szócska csupán kezdőbetűjével rövidítve, feloldása így egy kissé bizonytalan.

is hányja. Szálljon Nagyságod magába, ha illeti-e ez a' Nagyságod méltóságos tisztét? Avagy nem illendőbb volt volna-é, ha abban a' polítiában vitétem volna is, nékem akkor szememre vetni, mikor a' minap Nagyságodat úgyis mint vice ispány meglátogattam magam, jóllehet Nagyságod békjövén a' vármegyénkbe, a' maga jövetelét sem nékem mint méltatlan vice ispánynak, avagy ha engem arra méltónak nem tartott, sem a' Nemes vármegyének (noha eddig szokás volt) nem insinualta. Ha pedig vagy a' Nemes vármegyének, vagy főispány uramnak a' maga békjövetelét megírta Nagyságod, nékem éppen azt senki meg nem jelentette. Az egész emberi nemzetet még a' természet is arra tanítja, hogy az elébb mondjon jó napot, a' ki jön, nem az, a' kihez jött valaki, mellyet nem én magamra, hanem a' Nemes vármegyére érték, kinek tudtára adni illett, hogy békjött Nagyságod. Írt ugyan Nagyságod 17. hujus¹⁶² a' Nemes vármegyének, kit a' Nemes Deputatióban, nem pedig Nemes vármegye gyűlésében 18. vettünk, de abban csak a' computus eránt írt Nagyságod, kiben mivel szinte fáradtunk, magam adtam illendő választ, mivel az egész vármegye ott nem volt. Azt sem érdemlettem, hogy kérdésben veszi Nagyságod, ha én vagyok-é viceispány?, holott úgyis mint viceispány idein a' békjövetele után udvarolván Nagyságodnak, annak lenni engem Nagyságod megtudta, s annak is ismért. Mindezekbül Nagyságod, ha magába száll, eszébe veszi, hogy valaminthogy nem igyekeztem olly mocskoss, nékem szőlő levelére okot adnom, úgy nem is adtam, sőt minden jót ígértem Nagyságodtul mind magamnak, mind a' Nemes vármegyének. Istennek hálá, nékem adott ő Szent Fölsége az édesatyám házánál is egy darab kenyeret, egy ital bort is, sört is, vizet is, azért azt sem érdemlettem, hogy úgy hívjon engem Nagyságod, mint hív Nagyságod egy pohár borára. Sőt, Atyám Uram parancsolatjából kívántam volna, hogy azt a' gratiáját szegény házhoz¹⁶³ mutatta volna, s megalázta volna, de olly méltatlanul bánván velem és általam a' Nemes vármegyével, inkább távulról kívánom Nagyságod és a Nemes regiment eránt az én viceispányi tisztemet végben vinni. Így már általlátja Nagyságod, hogy az ártatlanba belékapni nem illik a' Nagyságod tisztéhez, sem úri állapotjához, inkább pedig jó akarátjába, gratiájába bévenni és megtartani. Datum Tott Pronae,¹⁶⁴ die 20. Februarii 1707.

Nagyságodnak

Szolgája

3.

*Turóc vármegye panaszlevele Bercsényi Miklóshoz
a vármegye terhei és a Palocsay által elkövetett sérelem ügyében
Turócszentmárton, 1707. február 26.*

Eredeti. MOL G 24. II. 6. a. fol. 137–138.

Excellentissime et Illustrissime Comes ac Domine,

Domine nobis colendissime, gratiosissime!

Rosnóru! 4. hujus az itt nálunk inquantirisált Tekéntetes Palocsay György Uram ezerének Babocsay Uram quietantiájára bizonyos számú pénznek letétele iránt írt Nagyságod kegyes parancsolatját vévén, jóllehet még azelőtt egy héttel tartatott gyűléssünkben megolvastuk és megértettük, de válasz adással némely okokra nézve e' mai gyűléssig elhaladván, mostani alkalmatossággal mind arra alázatosan felelünk, mind pedig azonban megírt Palocsay Uram által viceispány úron és ökegyelme által az egész vármegyénken elkövetett kissebségrül informáljuk, és hogy afféle rövidséget megorvossolni méltóztassék, Nagyságodat kérjük.

¹⁶² Már 17-e is három nappal később volt Palocsay 14-i levelénél, így nem tartom kizártnak, hogy a másolatban egyértelműen 14-ének olvasható keltezés az eredetiben 19-e volt. Ez megmagyarázná Okolicsányi kései (20-ai) válaszát is. Ha mégis 14-én kelt Palocsay levele, akkor Okolicsányi talán nem volt odahaza, s csak napokkal később vette azt kézhez, de Turóc megyén belül még így sem indokolják a földrajzi távolságok a majdnem egyheti késlekedést.

¹⁶³ Így, de helyesen inkább: *házához* vagy *házunkhoz*.

¹⁶⁴ Tótróna a hajdani Turóc vármegyében (ma Slovenské Pravno, Szlovákia).

Ami illeti annakokáért az első dolgot, Méltóságos kegyelmes Urunk! Mely nagy oppressióban és temérdek fogyatkozásokban légyen a' vármegyénk lakossa, jóllehet hosszú szóval az Nagyságod kegyes fülét nem akarjuk terhelni, minthogy egyébkor is már azaránt írtunk, és Nagyságod maga is jól tudhatja kicsiny és nyomorult voltát ezen vármegyének, mindazonáltal hogy friss emlékezetében lehessen Nagyságodnak, következőképpen alázatosan representáljuk.

Az elmúlt esztendőben nagy szárazság miatt annyira megszőkölt a' gabona, kivált a' tavaszi, hogy sokknak majd vetésbéli szeme sem tért meg, sőt legalább tízennyolc vagy húsz határoknak annyira kiverte és lecsapta a' kö eső a' gabonákat, hogy némely helyekben nem is arattak, se kaszáltak. Azon kívül is itt való föld természet szerint oly igen sován lévén, hogy az hol legtermékenyebbnek tetszik is, alég három annyi ad s hoz. Ahoz sűrön lévén a' faluk, határok igen kicsinyek, kevés vetésre való föld, rétség nincsen, hegyek ha vannak is, de semmi kereskedésbéli hasznot nem tehet azokból sem földesúr, sem szegényember.

A marha is igen kevés, mert határoknak nagy szorossága miatt nincsen hol legeltetni, és erre nézve nem is lehet szaporétatni.

Járúl ehhez, Kegyelmes Urunk, az elmúlt esztendőben sok tra[n]senákra erogált és circiter négyezer forintokra extendálandó költség, melyet a' Tekéntetes Nemess Commissariatusság in defalcationem impositionum nem akar acceptálni. Tavali s ezidei transenarum expensák is majd annyira exurgáltatnak. Az mely marhát tavali esztendőben és azelőtt is ad Inclytum Commissariatum administráltattunk, onnan való büroknak és faggyúnak az áratt (a' ki közöl másfélezer forintokra exurgál) sem akarja imputálni és bévenni.

Az sóldosoknak és portalis hajdúknak fölalatássa, ruházása, fegyveressétése, ha mi hiba történik akár emberekben, ruhában, fegyverben, akár lovakban, annyiszor, a' mennyiszor szükséges, helyre való állatássa esztendeig sok ezerekből álló költségbe telik mind magunknak, mind szegénységnek. Ezeknek felette sok ezerekre megyen a' mit holnaponként való impositák szerint költött megadunk. Ha most a' pénzbeli quantumot is költetik füzetünk, oly oppressióba jött sorunk, az honnét éppen utolsó romlása mindnyájunknak, nem csak szegénységnek, következik.

Mindezekben felől tetéztetnek mindenféle nyavalyáink a' mostani quartélyozóknak tartásokkal és excessusokkal, mellyek a' Regulamentomnak mivoltát ha ámbár imígy-amígy fölszámláljuk is, négyezer forinttal felőlhaladják, csak két óra peragált computust is ideértvén. Computus után pedig tett exactiók ha inquiráltatnak, talám majd annyira fölütnek. Nyomban pedig és azonnal bėjött amaz után, ki csak 23. hujus ment ki a' vármegyéből, Tekéntetes Nemzetes Nagy Jánoss Uram erősebb ezerének nyolc kompániája és stobbja, és a' mit mai gyűlésben publicált intimatiójából districtualis commissarius uramnak s benne accludált Nagyságod kegyes documentumának valóságos mássából informáltattunk: Nemes Zólyom vármegyében delocált négy kompániájának is bé köll jöni a' vármegyénkbe. Máris actu minden fél jobbágyhelyre két egész portio esvén, mellyeken a' proportiön felől máris nagyon aggraváltattunk, ha pedig a' resultans négy kompánia is bėjövend, a' szegénységnek végső pusztulását várhatjuk, actu is immár tapasztalni kezdünk.¹⁶⁵

Így előszámlálván annakokáért illy nyilvánvaló lehetetlenségünket, a' Nagyságod bölcs ítéletire hagyjuk, méltóztassék kegyessen megfontolni és minket nem csak a' kívánt pénznek megadásátul megmenteni, azon négy kompániát túlünk eltávoztatni, hanem mind az aránt patrocínálni, hogy az Tekéntetes Commissariatusság és nevezet szerint Ambro Páll districtualis commissarius uram a' bőreket és a faggyút is acceptálja, mind pedig hogy az bėjött Nagy Jánoss uram ezerének valamely része túlünk elvitessék.

Palocsay uram a' viceispány úrral és őkegyelme által egész vármegyénkkel való méltatlan bánássát Nagyságod ez inclusákból¹⁶⁶ büven meg fogja érteni, mellyekből, jól megvizsgálván őket, azt is méltóztassék eszébe venni, hogy jóllehet Palocsay uram hogy a' vármegyénkbe bėjött, rend és szokás szerint nem insinualta magát, mindazonáltal viceispány uram őkegyelméhez elment, és maga, úgy mint viceispány, meglátogatta s köszöntette. Minthogy pedig meg nem gondolván sem a' nemessi szabadságot, sem a' viceispányi tisztet, sem a' vármegyénket meg nem tekéntvén, mocskossan írt őkegyelmére, s egészen a' vármegyénkre is, ama példabeszédet is (jóllehet, bár

¹⁶⁵ A mondat befejező része utólag javítva erről: ...*tapasztaljuk*.

¹⁶⁶ Nyilvánvaló, hogy a Palocsay–Okolicsányi levélváltás vagy fentebb közölt, vagy attól különböző másolati példánya lehetett a ma már hiányzó melléklet.

meggondolta volna, hogy Palócsa¹⁶⁷ sincs Tiszán túl, hanem oroszok között legyen) nagyobb kisebbtésnek okáért hányta. Alázatosan kérjük, hogy Nagyságod ezet példának kedvéért megörvossolni méltóztassék, hogy Palocsaj uram megértse, hogy a' tisztség, kit a' Méltóságos Fejedelem adott, nem a' nemessi szabadságnak megsértésére, hanem annak megböcsülésére való, és hogy ökegyelme azon kívül, hogy úri rendben van, sem nem ura nemess embernek, hogy írjon reá, mint paraszt emberre, sem nem nagyobb szabadságú legkisebb nemess embernél, annál inkább, hogy egy vármegyét és annak viceispányát tudhassa ezután megböcsülni és másoknak rossz példát ne adjon. In reliquo supratitulatum Dominationem Vestram diutissime atque prosperrime ad vota propria valere exoptamus, gratiosam resolutionem expectantes. Datum ex generali congregatione nostra, in oppido Szent Marthony celebrata, die 26. Februarii, anno 1707.

Excellentissimae et illustrissimae
Dominationis Vestrae

Servi humillimi
universitatis praelatorum, baronum,
magnatum et nobilium comitatus Thurocziensis

4.

II. Rákóczi Ferenc parancsa Bercsényi Miklóshoz Palocsay megbüntetéséről Ungvár, 1707. március 14.

Eredeti. A nagy, kerek, felzetes pecsétnek már csak nyoma látszik. A levél külzetének jobb felső sarkában korabeli frással 1707-es évszám látható. A címzés mellett Bercsényi kancelláriáján készült egykorú tartalmi kivonat: „Ratione impendendae satisfactionis per colonellum Georgium Palocsay inlyto Comitatu Turocziensi fiendae Suae Serenitatis literae. Ungvár, 14. Martii 1707.” MOL G 24. II. 6. a. fol. 164–165.

[Külső címzés:] Illustrissimo comiti Nicolao Bercsényi de Székes, Nostro ac confoederatorum Regni Hungariae statuum supremo generali et senatori primario, nec non inlyti comitatus Ungh supremo comiti, Amico Nobis observando et syncere dilecto.

Illustrissime Comes, Amice Nobis observande et syncere dilecte!

Salutem et omnem prosperitatem. Minémő insolentiáknak elkövetésével Palocsay György colonellussunk nemes Turócz vármegyét s tiszteit kissebbítette, includált repraesentációjokból bővebben fogja általérteni Kegyelmed. Hogy azért contentumok szerént való satisfactiójok lehessen, Kegyelmed generalissi authoritássa szerént említett Palocsay Györgyöt exemplariter büntettesse meg, hogy az illetén zabolátlan excessussok correctiójának példájával afféle insolentiák továbbá praecaveáltassanak, s minden történhető edgyenetlenségek eltávoztattván, azzal az injuriált nemes vármegyét is consolálhassa. Coeterum servet Deus Eandem ad vota diu feliciter. Datum Unghvar, die 14. Martii anno 1707.

Praetitulate Dominationis Vestrae

ad officia paratus
F. Rakoczi m. p.

Stephanus Krucsay m. p.

[Legalul:] Generali Comiti Domino Nicolao Bercsényi.

¹⁶⁷ Palocsa, a Palocsay Horváth család Sáros vm.-i birtokközpontja (ma Plaveč, Szlovákia).

5.

*Bercsényi Miklós parancsa Révay Imre ezredesnek
Ónodnál, 1707. június 13.*

Eredeti. OSzK Kt. Fol. Hung. 1389. Fasc. VI. fol. 121–123. Kívül egykorú 1707-es évszám. Kiadatlan.
Említi és egy-két sorát idézi *Wellmann* 565., de hibásan Fasc. VII. fol. 129. jelzettel

[*Külcím:*] Revai Imre Uramnak ő Nagyságának Ónodtul adatott order, kiben parancsoltatik, hogy az szegénységet Turocz vármegyében lecsendesítvén, az specificált rendeket arra deputál[t] fegyveresek által arestálja.

Tekintetes Nagyságos Revai Imre Ezeredes Gyalog Kapitany Uramnak ő kegyelmének praesentibus intimáltak. Minekutánna némely Thurocz vármegyebéli személyeknek az rajtunk uralkodni kívánó Austriai Házhoz való titkos hamisságú szíveknek hajlandóságából származott és Nemzetünknek nyilvánosságos árultatását néző munkájokat Istenünknek rajtunk könyörülő irgalmas-sága csudálatossan kimutatta volna, és azok az Confoederált statusoknak megegyezett értelmével magok gonosz cselekedetinek más hasonló hamissak példájára megérdemlett büntetéseket elvennék. Történt azon vármegyében a' mint hallatik, hogy universaliter ennek féltében az ott lakozó rendek, úgy az parasztság is elszéledvén, hegyeknek futamodnék, elgondolván, hihető, hogy azon egy-két árulónak gonosz-sága miatt mind közönségessen az egész lakossoknak, kik az árulók Isten-telen igyekezetre nem is cooperálódtak, szenvedniek köllessék. Hogy azért az ártatlanok és Hazánk szabadulásának előmozdítását néző úri, fő és nemesi rendek, nem különben az szegény parasztság is ez iránt való haszontalan opiniójokat letegyék, és megcsendesült elmével lakóhelyeikre bátran visszazállhassanak, tetszett a' Fölséges Fejedelemnek maga kegyelmes patensivel az ártatlanok gondjavilését kegyelmessen bizonyítani, és a' végre maga qvardiájából bizonyos számú karabélyos hadat odaküldeni, a' ki mind azok ellen, kik ne talán Thurocznak nevezetire az ártatlan híveken gondolnának alkalmatlankodni, elégségessen conserválhassa. Kinek is alkalmatossabb végbevételét concredálván praesentibus említett Kapitány Uram dexteritásának, ezen orderemnek vétele után vegye kezére azon Thurocz vármegyei elszéledett lakosok lecsendesítésére rendölt negyven karabélyost magok tisztjével együtt, és az vármegyére való fölerkezése előtt is tegyen oda hírt menetelének mivóltárúl, elhitetvén minden rendekkel az patensnek communicatiója által, hogy oltalmokra küldöttetett, és az ártatlanoknak senkitül semminémő bántódások nem lészen, a' mint is a' végre úgy rendölje az magával menő karabélyosokat, hogy minden felől elégséges securitása lehessen mindenek ellen az ott lakozó rendeknek és az szegénységnek is, nem engedvén sehol legkissebb excessust is senkitül, annyival inkább ezen maga felekezetitül tétetni, nagy számadásában járván, ha kinek mi panasza jöhet in contrarium a' Fölséges Fejedelemhez, a' vagy előmbe. E mellett singulariter committáltak ő kegyelmének, hogy ezen accludált és subscription alatt lévő designatióban találkozó néven nevezett személyeket ezen orderemnek erejével absque tamen tumultu omni megfogattatván, a' Fölséges Fejedelemnek kiadott rendölése szerint küldje Ónodhoz jó securitással, kiben is observálni köll szükségessen, hogy ezeknek tumultuaria comprehensiójokkal ismét valahogy föl ne zavarja az lakosok csendesülését. Mind ezekben e szerint procedálván, különbet se cselekedjék! Költ Ónodnál 13. Junii 1707.

G. B. Miklos m. p.

[*Külön cédulán:*] Eidem Domino Colonello Magnifico Emerico Revaj secundum ordiner suos ad jussum Suae Serenitatis acceptos et hic annexos designantur comprachendendi et Onodinum sub aresto mittendi.¹⁶⁸

Magnificus Franciscus Revaj in Prékopa.

Georgius Lehoczky in Szent Marton

Georgius Kostyan in Tarno¹⁶⁹

Adamus Czimanka in Tarno.¹⁷⁰

Signatum in castris ad Onod die 13. Junii 1707.

6.

Rákóczi levelei Révay Imre ezredesnek

Munkács, 1707. július 12., valamint Töketerebes, 1707. augusztus 26. és szeptember 18.

A fejedelmi leveleskönyvbe bejegyzett fogalmazványok vagy másolatok. MOL G 19. II. 3. h. Protocolum Rákóczianum, tom. IV. fol. 457r., 458v., 463r.

Eadem. [12. Julii Munkács.¹⁷¹] Barone Magnifico Emerico Révay. Mivel a' veszedelmes factiónak ellent állott contradictiója által is kegyelmed, olly kegyelmes reflexióban fogjuk tartani kegyelmedet, hogy az incaptiváltattak dólga revideáltatván, kegyelmed kívánságának eleget tegyünk.

26. Augusti Terebes.¹⁷² Révai Imre Úrnak. A melly karabélyosinkat rendeltük vala kegyelmed mellé, nem szükség azokat tovább ott tartóztatni, ezen parancsolatunk vétele után mindjárt küldje Hozzánk.

18. 7bris Terebes. Révai Imrének. Levelét vévén, értjük ezerének mundéra készülését, fegyvere kiadattatása iránt is kívánnánk mostanában succurrálni, de az melly fegyverek voltak, azok immár más ezerekre kiosztattanak, de az iránt nem leszen rövid idő alatt fogyatkozás. A melly karabélyosok Turoczban vannak, a vélek lévő kapitánnyal együtt küldje vissza!

7.

Rákóczi utasítása Vass Sándor brigadéros, egri várparancsnok számára Révay Ferenc turóci főispán eltemetetéséről Sárospatak, 1707. szeptember 20.

A fejedelmi leveleskönyvbe bejegyzett fogalmazvány vagy másolat. MOL G 19. II. 3. h. Protocolum Rákóczianum, tom. IV. fol. 464r.

20. 7bris S. Patak. Vass Sándor. Révai Ferencz halálát s egyszersmind testinek eltemetése felől leányának kívánságát megértvén,¹⁷³ kit is megengedjük, a hova kívánják eltemettetni.

¹⁶⁸ Utólag beszúrva: *et...mittendi*

¹⁶⁹ Tarno a volt Turóc vármegyében (ma Trnovo, Szlovákia).

¹⁷⁰ A két utolsó név is utólag beszúrva.

¹⁷¹ Munkács az egykori Bereg vármegyében (ma Mukacsevo, Ukrajna)

¹⁷² Töketerebes a hajdani Zemplén vármegyében (ma Trebišov, Szlovákia).

¹⁷³ A genealógiai irodalom Révay Ferenc három leányát ismeri. Ezek: Julianna, Benyovszky Ádámné; Kata, Hrabovszky Miklósné és Ilona, Podhorszky Györgyné. Lásd: NI IX. 697., 715. o.

8.

*Turóc vármegye rendjeinek folyamodványa a Szenátushoz és a fejedelemhez,
mindkettőhöz mellékelve a vármegye vizsgálati jelentése
a januári körlevél és memorialis keletkezéséről.
Kassa, 1707. december*

Eredeti. MOL G 19. II. 2. h. fol. 269–274. Az irategyüttes külzetén egykorú számjelzet: No. 354. A vizsgálati jelentés szövege nagyrészt megegyezik a folyamodványok benyújtásával megbízott követek számára készült és a vármegyei jegyzőkönyvben lejegyzett instrukcióban foglaltakkal. Innen kiadva: *Thaly*, 98–101. A szövegváltozatok eltéréseire jegyzetben utalok.

A Szenátushoz benyújtott folyamodvány

[*Kívül:*] Az Felséges Magyar Országi Vezérlő Fejedelem s öszve szüvetkeztetett Nemes Haza Méltóságos Senatusához, kegyelmes s Nagy Jó Urainkhoz ö Nagyságokhoz s ö kegyelmekhez aláztos Memorialisa Turoczi úri s nemessi lakosoknak.

Méltóságos Tekintetes Senatus,
nékünk kegyelmes és Nagy Jó Uraink!

Jöllehet ennekelőtte is a volt teljes igyekezetünk, hogy Felséges kegyelmességgel tündeklő Vezérlő Fejedelem Urunknál az némely álnok emberek miatt elvesztett vármegyénk autoritásának s praerogativának visszaadása iránt alázatosan instáltunk volna, de mivel Felséges kegyelmes Urunk mind eddig is más haza köz javát illető dolgokban foglalatoskodott, és ónodi gyűléstül fogva ilyen alkalmatosság nem volt, ekkoráig hallasztottunk alázatos könyörgésünket. Most mivel esztenez bennünket Méltóságatok, Nagyságtok s kegyelmetek tapasztalt könyörületessége és Felséges Urunkhoz máris beadott aláztos instantiánk mellett leendő kegyes patrocíniumja, mellynek hogy nagyobb foganatja legyen, minémő fassiót adott vármegyénkbeli úri s nemessi rend, aztat Méltóságatok, Nagyságtok s kegyelmetek eleiben alázatosan terjesztjük, instálván, hogy megértvén abul némely álnok embereknek practikájokat, a többinek pedig, úgy mint nem interessatusoknak ártatlanságokat, az exautorizált vármegyének előbi praerogativáinak s szabadságának visszaadása, megholt főispány helyett másnak constitutiója, autenticum pecsétünknek s elszakasztott zászlónk helyett másnak adása iránt Felséges kegyelmes Urunknál tött aláztos könyörgésünket kegyelmessen promoveálny s bennünket kegyes protectiója allatt további utolsó csep vérünkig való Nemes Haza szolgálatjára megtartany méltóztassék.

Melly Méltóságatok, Nagyságtok s kegyelmetek kegyelmességét s gratiáját alázatosan meg-szolgálny igyekezőnk.

Méltóságatok, Nagyságtok s kegyelmetek

alázatos szolgálái,
Turoczi úri, fő s nemessi lakosok

A fejedelemhez benyújtott folyamodvány

[*Kívül:*] Az Felséges Magyar Országi Vezérlő és Erdélyi Fejedelem Rakoczi Ferencz (Titulus), nékünk természet szerint való kegyelmes Urunkhoz ö Felségéhez aláztos supplicatiója Turoczi fő s nemessi lakosoknak.

Felséges Fejedelem,
nékünk kegyelmes Urunk!

Melly keserves és majdon halhatatlan¹⁷⁴ confusióban és némely emberek istentelen practicájok miatt maga régi autoritasátul megfogyatkozott állapotba esett Turocz vármegyei fő és nemessi rend, aztat Felséged széne előtt detegálny szükségtelemek gondoltuk.

¹⁷⁴ Értsd: majdnem (szinte) halhatatlan.

Mivel pedig Felséges Urunk, eddig is azok, az kik magokat abban interessatusoknak nem tartották, és tovább is azon álnokul becsúztatott levélnek a vármegye gyűlésében való behozását és communicatióját se nem tudták, sem pediglen akkorban jelen nem voltak, felyől írt nyughatatlan emberek practicájok miatt való magok megvetésébe exautorizatióját nyögve, de alázatos engedelmességgel szenvedtük s tovább is a régi becsületünknek és privilegiuminknak vissza való hozását Felséged kegyelmessége által óhajtván, Felséged előtt alázatosan könyörgünk, azon fatalis dolognak mi voltárul újban adott fassiót kegyelmessen megvizsgálván, exautorizált vármegyénket in suis avitis libertatibus et praerogativis articulariter restauráltatny, megholt főispány helyett autenticum pecsétünknek visszaadásával mást constituáltatny, úgy mivel mostani felfegyverkezett állapotunkban vitélő rendet illető jel nélkül nem lehetünk, elszakasztott zászlónk helyett (hogy jövendőben is az alatt igaz vérségünket, magyarságunkat Felségedhez s hazánkhoz való alázatos hívséges kötelességünket utolsó csepp vérünkig contestálhassunk) mást adatny kegyelmessen méltóztassék.

Melly Felséged hozzánk mutatandó kegyelmességét alázatos hívségünk által életünk fogytáig igyekeznünk megszolgálni.

Felségednek

alázatos szolgálói s hívei,
Turóczi úri, fő s nemessi rendek

*Vizsgálati jelentés a Turóc vármegyei körlevél keletkezésének körülményeiről,
A) és B) példányban, a két iménti folyamodvány mellékleteként*

Fassiója azoknak, a' kik azon conceptusnak becsúztatása alkalmatosságával jelen voltak, következik eképpen.

Szegény Okoliczanyi Krisztoff, akkorbéli viceispánya Nemes Vármegyének, publicáltattván Nemes statusoknak pro die 27. Januarii attunc imminente, jam vero praeterita anni currentis¹⁷⁵ generalis gyűlést, azalatt kiment vala Tekintetes Nemes Threncsény vármegyébe, Bellusra,¹⁷⁶ és onnét azon gyűléssre visszatérván, annak alkalmatosságával megnevezett scriptumot a' több productumi közül kivévén, nyélván constál azoknak, a' kik kevesen jelen voltak, kivált notariussunknak, az kitül leginkább megtudtuk s publice fateálja, hogy akképen szólott volna.

Tekintetes Nemes Threncsény vármegye minémü memorialist Méltóságos Vezérő Fejedelem Kegyelmes Urunkhoz ő Nagyságához (akkorban úgy tituláltatván ő Fölsége) concinnálta, némelly böcsületes emberek in paribus velem communicáltak, azért én is Nagyságtokkal Kegyelmetekkel közlöm. Melly scriptum igen kevés frequentióban a' midőn notariussunk által olvastatott volna, Rakovszky Menyhárt olly figyelmetessen hallgatózott és vigyázott reá, mintha ő éppen semmit sem tudott és soha nem hallotta¹⁷⁷ volna felőle, post perlectionem pedig mindjárt dicsérte és javallotta, csak küldetessék Fölséges Urunkhoz, azt asserálván, jól tudom, úgymond, ha csak praecise vármegyiknek fogja¹⁷⁸ küldeni, hogy egy vármegyének instantiáját (és kivált ennek a' mi legkisebbikünknek) elvetődik, hanem tanácsolja, hogy a' nemes vármegye más tekintetes nemes szomszéd vármegyékkel correspondeálván, unitis viribus promoveálja, a' mint is azonnal fogván papirost, és egynehány ratiókat is¹⁷⁹ punctumokat, pro fundandis correspondentionalibus literis föltévé, notariussunk kezébe adta, és mi formán költették¹⁸⁰ azokat fölvenni és stylizálni büsségessen öttet informálta. Melly expeditiókat notariussunk in privato appromtálván, következő gyűlésünkben, a' ki 31. Januarii celebráltatott, béhozta, és minekelőtte a' statusok eszvegyültek volna, fő- és viceispányink, Rakovszky Menyhárt és pater administrator urak előtt megolvasta, mellyek

¹⁷⁵ A Thaly által közölt jegyzőkönyvi instrukció szövegéből az *attunc ... praeterita* szövegrész hiányzik.

¹⁷⁶ Bellus az egykori Trencsén vármegyében (ma Beluša, Szlovákia).

¹⁷⁷ Thaly nál helyesen: *hallott*.

¹⁷⁸ Thaly közlésében: *vármegyénk fogja*.

¹⁷⁹ Így! Thaly nál: *és*.

¹⁸⁰ Így! Thaly nál: *költessék*.

némelly periodusokban nem tetszvé, ugyan Rakovszky által egy exemplar corrigáltván, újobban notariussunkkal leíratattanak, és olly formán exmittáltattanak tekintetes nemes szomszéd vármegyékre, de a' memorialis ki conceptussa lött volna, senkinek közülünk nem constál.

Üdö jártában penig, midőn már hére ment, hogy a' Fölséges Kegyelmes Urunk és más Méltóságok igen megindultak rajta, és nagy haraggal vármegyénk ellen vadnak, némellyek kezülünk javallották következő gyűléssinkben, hogy a' haragnak megcsendesséttésében mód kerestessék:¹⁸¹ azt mondotta mindenkor Rakovszky (törvényeket előhányván), hogy senkinek azért nem köll félni, asserálván, hogy ország törvényén fundáltatott volna, arra nézve is midőn ország gyűléssére Ónodhoz köllött indúlnunk (úgy reménljük,¹⁸² féltvén már magát) instructiót formált, és notariussunknak kezében adta, mintha notarius concipiálta volna, mellet emlétett notariussunk die 12. Maji gyűléssinkben előhozván, midőn már Ónodhoz in procinctu itineris voltunk, kezdte vala olvasni, de nagyobb részirül annak mind contradicáltuk,¹⁸³ hanem vége felé a' gyűlésnek, midőn már a' statussok in potiori parte eloszlottak volna, viceispányunk megolvastatván, notariussunkkal csak¹⁸⁴ expediálta, és nála lévén a' pecsét, maga nyomta-é vagy nyomattatta reá (nékünk nem constál), a' mellett egész Fölséges, Méltóságos, Tekintetes és Nemes Confoederatio előtt azon scriptumot és correspondentionalist publice merészlette¹⁸⁵ olta[]mazni,¹⁸⁶ sőt ott lévő vármegyénk statussit arra inducálni akarta, egy szóval mindnyájan fölkiálták,¹⁸⁷ hogy egész vármegyénk dolga és munkája.

9.

Okolicsányi Pál két levele az emigrációból hazatért Radvánszky Jánoshoz

Mindkét levél eredeti, az elsöben csupán az aláírás autográf, a második a külcím kivételével teljesen sajátkezü. Külcím csak a második levélen található, ennek zárlatán a vörös viaszba nyomott, PO monogramos, címeres gyűrűspecsét is épen maradt. Jól kivehető a címerrajz is: a pajzs mezejében és sisakdíszként könyökben hajlított páncélos kar buzogányt tart. A levelek Thaly Kálmán kezén is átfutottak, aki a következőket mondja Radvánszky János kuruc kori iratainak ismertetésekor: „Végre említendő még egy külön csomag, Radvánszky János 1711-iki lengyelországi bujdosásáról... E csomagban foglaltatik ... Okolicsányi Pálnak az 1711. májusában szerencsésen házához érkezett Radvánszkyt szomorúan üdvözlő levele, melyben a keseredett szívű atya visszatér Ónodnál elvázott szerencsétlen végű fia iszonyú sorsára, és hosszasan mereng a fölött...” Lásd: A Magyar Történelmi Társulat 1874-ik évi vidéki kirándulásáról szóló jelentések. IV. Thaly Kálmán jelentése a Radvánszky- és gr. Csáky- (szepesmindszenti) levéltárak Rákóczi-kori adatairól. Sz, 1875. 91. Megjegyezzük, hogy a Thaly által ismertett levéltári rend időközben jelentősen módosult. A „Radvánszky János lengyelországi tartózkodására vonatkozó iratok” mai „csomagjában” (MOL P 566. III. oszt. XLVII/1. cs.) mindössze egy 1710. november 28-án kelt bérleti szerződés található. Okolicsányi levelei nem itt, hanem a levéltár alfabetikus sorozatában, MOL P 566. III. oszt. XXII. cs. 64–65. sz. jelzet alatt lelhetők fel.

Mosóc, 1711. május 31.

Édes Öcsém Uram!

Istennek neve dicsértessék, hogy már egyszer az ártatlanoknak véreknak a' közönséges jónak színe alatt könnyen való ontásában magát gyönyörködtető kegyetlenésgnek társaságából megszabadulván, magáéba szerencsésen jöhetett és szállhatott kegyelmed, kit senki nem reménlhetett, mikor arrul csak emberi módon gondolkodott. Semmi, hogy megromlott állapotba esett házához

¹⁸¹ Az egyik példányban így: *keresztessék*.

¹⁸² Értsd: *úgy véljük*.

¹⁸³ Thalynál helyesen: *contradicáltunk*.

¹⁸⁴ Thaly közlése szerint: *ugyan csak*.

¹⁸⁵ Thalynál: *merészlett*.

¹⁸⁶ A zárójelben pótoló *l* betű mindkét példányból hiányzik.

¹⁸⁷ Thalynál: *fölkiáltuk*.

érkezett és szállott. Penig hogy adta Isten kezéhez már másszor kegyelmednek. Melly eránt annál nagyobb csudája és irgalmassága Istennek ez kegyelmeden mostanában, a' mennél győződelmessebb volt azok ellen a' törvényes rend szerént való király, a' kik a' törvény és szabadság keresésének nevezete és pallástja alatt, Szent Péter intése ellen, minden gonoszságot a' házába¹⁸⁸ megárasztottak volt. De nevette az Isten őket, hogy a' törvényes rend szerént való királytul én általam és mások által elikbe adott jó békességnek kellemetes idejét megvetették, mert ellátta, hogy az ő napja eljöne ellenek, és akár hova futnának is, mikor az ő órája eljöne, őket a' büntetésre megtalálja. Az se szaporétsa a' kegyelmed bánotját, hogy kedves Asszonya Anyját és édes Magzatit nem találta ez nyomorult életben, mert azok boldogul kiragadtattak a' gonosz napok előtt.

Hát, édes Őcsém Uram, volt-e valaha valahon az ég alatt valakinek¹⁸⁹ méltóbb oka az keserűségnek szaporéttására, mind [!] nekem és az én házomnak volt akkor, a' mikor ugyanazok, a' kikkel én sok jót tettem, igazán nékiek is és az édes házomnak¹⁹⁰ szolgáltam (kit Isten tud) az édes Fiamat csak azért, hogy a' békességet társaival¹⁹¹ együtt kívánta és javallotta, és hogy az igaz szabadságért szollanyi merészelt, csaknem szemem láttára¹⁹² öszvevagdaltatván, azután megkínóztatván, kit az Isten az első dühösségtől megtartott volt, osztán szántszándékkal, de itélet nélkül levágtattak, úgy az kegyetlen executiót megtéttetvén, ítelték mintha jól cselekedték volna, a' mint hogy a' nevezetre nem múltó ónodi gyülekezetnek articulusa bizonyítja. S így hagyták példa nélkül való gonoszságnak példáját a' következő nemzetségnek!¹⁹³ Engem rabságra tétettek, minden ok nélkül, csak hogy az édes Hazámnak békességet szerzenyi akartam, kit a' hohér igazán soha csak egy szempillantásig sem kívánt, ha szinte nagyon kívánni aztot tettette is magát.¹⁹⁴ Annál is inkább szaporéthatná szíves fájdolmomat az, hogy a' kiket szíves jóakaróimnak lennyi gondoltam s hittem, azok noha tudták, hogy az nap meg köllenék halnyi emlétté édes Fiamnak és néhai Rakovszky Uramnak, a' mellyen megestek, mégis nem jelentették meg, hogy idején a' kegyetlen előtt, ki előtt az ártatlan meg nem maradhatott, eltávoztak volna.¹⁹⁵ Ez ám, édes Őcsém Uram, valóóságos oka lehetne a' keserűségnek szaporéttására! De a' mikor meggondolom, hogy az Isten akarátja nélkül csak egy hajszál is ember fejről le nem hull, azonnal az Isten akarátján megnyugodván, vígasztalást veszek, annál nagyobbat, a' mennél bizonyosabb vagyok, hogy őket igaz mondásért s írásért megöletvén, azon helyt azt a'¹⁹⁶ minden szerencsét elvesztették, a' kit az Isten nékiek az édes Hazámnak dicsősséges boldogulására és nem a' kegyetlenkedésre kezekbe adott volt. Abban hagyván azokáért az elmúlt dolgokat, imádkozunk, hogy Isten se magunkat, se az édes Hazánkat többé olly késértetben¹⁹⁷ ne ejtse, a' kegyelmed haza való elérkezését penig megboldogótsa, kit kívánok!

Datum Mossocz¹⁹⁸ 31. Maji 1711.

Kegyelmednek

köteles szolgálja,
Okolicsany Pál

¹⁸⁸ Értsd: *házában*.

¹⁸⁹ Ez a szó utólag beszúrva. Az aláírásával megegyező színű tinta alapján valószínűleg Okolicsányi sajátkezű javítása.

¹⁹⁰ Így, de inkább: *házomnak*.

¹⁹¹ Az *i* betű utólagos betoldás, eredetileg: *társával*.

¹⁹² Tudomásunk szerint az öreg Okolicsányi nem volt jelen az ónodi gyűlésen.

¹⁹³ Értsd: *nemzedéknek*.

¹⁹⁴ Nem tudni, Rákóczit vagy Bercesnyit érti-e Okolicsányi itt „hohér” alatt, aki csak színleg kívánta volna a békekötést.

¹⁹⁵ Úgy látszik, Okolicsányi Pál is hitt benne, hogy előre megrendezett dolog volt az ónodi véres jelenet, amely elkerülhető lett volna, ha időben figyelmeztetik a turóci követeket. Itt talán burkoltan magát Radvánszkyt is vádolja, hogy nem jelezte előre a várható tragédiát, Radvánszky legalábbis magára vette e súlyos szavakat, mint az Okolicsányi viszontválaszából kitetszik.

¹⁹⁶ Jóval későbbi írással (lila színű tintával) *azt a'* javítva erre: *azolta*.

¹⁹⁷ Értsd: *késértésbe*.

¹⁹⁸ Mosóc az egykori Turóc vármegyében (ma Mošovce, Szlovákia).

[Külső címzés:] Tekintetes Nemzetes és Vitézlő Radvánszky János Uramnak (titulus pleno cum honore), kedves jóakaró Öcsém Uramnak ő kegyelmének.
Radván.¹⁹⁹

[A címzés hátoldalán a kézhezvétel dátuma:] Exhibita Radvány 16. Junii 1711.

Ajánlom köteles szolgálatomat kegyelmednek, mint jóakaró Öcsém Uramnak!

Hagyjuk abban az már valamentére megemészödött²⁰⁰ szívbeli fájdalomoknak öszvevetéseket, kikkel azokat csak újítjuk.²⁰¹ Nyugodjunk meg az Isten akaratján, melly nélkül soha semmi²⁰² sem nem volt, nincsen és nem is leszen, kirül mások akarmiképpen okoskodván, vetekedjenek, már azaránt kell imádnunk az Istent, hogy ez után a' készertetekbe²⁰³ ne vigyen, kit én mindennap cselekeszem ugyan. Ki után sokan leselkednek most is, még olyanok is, kiket gyermekségektől fogva kebelemben Isten által felneveltem, mindazonáltal oda teszem mindenkor: Fiat voluntas tua etc. Kit hogy kegyelmed is szüntelen szívében forgat, jól cselekeszi, mert nem lehetünk e változás alá vettetett életben bátorságossak. Hogy kegyelmed magára magyarázza ama' én írásomat,²⁰⁴ bizony nem ítélem azt abból, hogy igaz légyen, akit mások beszéltek, nem magamnak csak, hanem másoknak is, és kivált a feleségemnek. De egészen soha el nem hittetvén magammal, hogy az ollyat ellenem és néhai édes ártatlan fiam ellen – kivel együtt hogy igaz szolgája voltam kegyelmednek, az Isten és az én lelkiesméretem tudja – kívánta volna elkövetni, annál inkább most nem hiszem, minthogy olly módossan eleit veszi kegyelmed böcsületes válaszában, kiből én megnyugodtam. Azért igaz szolgájának tartson kegyelmed azután is. Megmondhatja Simonidesné Asszonyom,²⁰⁵ hogy néhai jó asszonyomat²⁰⁶ mikor mások szöllanyi is felőle irtóztak, meglátogattam, és az méltóságos G.²⁰⁷ Hajster Uram²⁰⁸ előtt is, kinek bal vádolások miatt valamely neheztelése is volt ellenem, könnyöbbitésére mérészeltem szöllanyi, ki [!?] azoknak is szolgáltam, kit Isten tud, a' kik hogy ellenem áskáltak s most vádaskodnak, jól tudom. Bűn alá vettetett ember vagyok, mint más, kényi mindazáltal szüntelenül szoktam az én Istenemet, hogy ne engedje ragadtatnom a bosszúállásra akkor se, mikor módom volna, amint hogy mikor arra módom volt, még eddig megtartott.

Osztroluczky Jánosnak a' hóhér gonoszságát dicséző levelének mása itt vagyon, mégis igyekezem temperálnom magamat. Datum Mossocz, die 5. Junii 1711.

Kegyelmed köteles szolgája, Okolicsányi Pál²⁰⁹

¹⁹⁹ Radvány a hajdani Zólyom vármegyében (ma Banská Bystrica részeként Radvaň, Szlovákia).

²⁰⁰ Értsd: valamennyire megemésződött.

²⁰¹ Sajnos, nem ismerjük Radvánszky válaszelevelét, de abban valószínűleg felpanaszolta az eperjesi vérpadon kivégzett édesapja gyászos sorsát, s erre született Okolicsányi Pál viszontválasza.

²⁰² E szó utólag betoldva.

²⁰³ Értsd: kísértésekbe.

²⁰⁴ Lásd a 195. jegyzetet!

²⁰⁵ Valószínűleg Simonides Jánosné, akinek férje 1708. március 13-án bekövetkezett haláláig a besztercebányai szlovák nyelvű evangélikus gyülekezet lelkésze volt.

²⁰⁶ Radvánszky édesanyjáról, Máriássy Janka Katalinról van szó, aki a már császári megszállás alatt lévő Besztercebányán rekedt súlyos betegen, s ott hunyt el 1710 második vagy 1711 első felében. Miután fia és veje, Gerhard György is vezető szerepet játszott Rákóczi oldalán, a császáriak részéről zaklatásnak volt kitéve, s ezért hangsúlyozza Okolicsányi, hogy ő közbenjárt az érdekében.

²⁰⁷ Gróf vagy Generális.

²⁰⁸ A kegyetlenkedéseiről ismert Siegbert Heister császári tábornagról van szó.

²⁰⁹ Az utolsó bekezdés a dátummal és aláírással együtt a betelt lap margójára jegyezve.

[A levél külsejére jegyzett lapszéli utóirat:] Ha terhére nem volna kegyelmednek, szépen recommendálok ezen inclusát,²¹⁰ ki Géczi uram levelére való válaszm. Írt volt ő kegyelme Garamszegrül²¹¹ 2²¹² hujus. Méltóztassék kegyelmed ő kegyelme után igazítanyi, ha Garamszegen nem volna, Osgyan²¹³ felé is vannak gyakran alkalmosságok.

²¹⁰ A csatolmány ma már természetesen nincs a levél mellett.

²¹¹ Garamszeg az egykori Zólyom vármegyében (ma Banská Bystrica részeként Hronsek, Szlovákia).

²¹² A szám olvasata bizonytalan, inkább hetesnek látszik, de az ötödikei keltezés miatt csak másodika lehet.

²¹³ Osgyan a volt Kis-Hont vármegyében (ma Ožďany, Szlovákia). Itt lakott Géczy Zsigmond volt kuruc ezredes, a „lőcsei fehér asszony”-ként elhíresült Géczy Julianna édesapja.

A FORRÁSOK ÉS IRODALOM RÖVIDÍTÉSJEGYZÉKE

Levéltári és kéziratári források

<i>MOL</i>	<i>Magyar Országos Levéltár (Budapest)</i>
G szekció	A Rákóczi-szabadságharc levéltára
G 19.	Fejedelmi Kancellária
II. 2. c.	Átiratok és beadványok. Megyék beadványai
II. 2. h.	Elintézetlen kérvények szám nélkül
II. 3. h.	Leveleskönyvek, másolatok
G 24.	Bercsényi Miklós főgenerális kancelláriája
II. 6. a.	Levelek, beadványok Bercsényihez
P szekció	Családi levéltárak
P 566.	A Radvánszky család radványi levéltára
III. oszt.	III. osztály: Levelezések és Radvánszky II. János kuruckori politikai iratai
<i>OSzK Kt.</i>	<i>Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (Budapest)</i>
<i>Fol. Hung.</i>	<i>Folia Hungarica</i>
1389.	Thaly Kálmán kuruc kori okmánygyűjteménye

Forráskiadványok

AR I/V.	Székesi gróf Bercsényi Miklós főhadvezér és fejedelmi helytartó levelei Rákóczi fejedelemhez. 1704–1712. Közli: <i>Thaly Kálmán</i> . II. k. 1706–1708. Budapest, 1877. (Archivum Rákócziánium. I. osztály: Had- és belügy. V. k.)
AR III/I.	II. Rákóczi Ferenc fejedelem Emlékiratai a magyarországi háborúról, 1703-tól annak végéig. Fordította <i>Vas István</i> . A tanulmányt és a jegyzeteket írta <i>Köpeczi Béla</i> . A szöveget gondozta <i>Kovács Ilona</i> . Budapest, 1978. (Archivum Rákócziánium III. osztály: Írók. II. Rákóczi Ferenc művei, I.)
Bártfai köv.	Szab. kir. Bártfa városa követeinek naplója az ónodi gyűlésről. 1707. [május 15. – június 23.] MHHS XXVII. 121–174. o. Részleteket hoz: RTü II. 319–341. o.
<i>Beniczky</i>	II. Rákóczi Ferenc ezertizenkét napja. Beniczky Gáspár fejedelmi titkár diáriuma 1707. május 24 – 1710. február 28. S. a. r., az előszót és a jegyzeteket írta <i>Bánkúti Imre</i> . Budapest, 2005. (Rákóczi Források.)
CJH	Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár... (CD-változat.)
Diarium	Diarium Conventus Onodiensis. Közli <i>Áldásy Antal</i> : Az 1707-iki országgyűlés egy kiadatlan naplója. TT, 1895. 524–530. o. (Majd <i>Áldásy</i> alább, a feldolgozásoknál szereplő monográfiájának függelében is megjelent: 125–131. o.) Magyarul <i>Jánossy István</i> fordításában: RTü II. 313–319. o.
<i>Forgách</i>	<i>Várad Sternberg János</i> : Forgách Simon kuruc tábornagy emlékiratai. Sz. 102. (1968) 1038–1074. o.

- Lemaire* Louis Lemaire: Beszámoló mindarról, ami a magyarországi háborúban történt az 1705-ös hadjárat kezdetétől 1708 márciusáig. Ford. *Szávai Nándor*. RTü II. 176–288. o.
- MHHS XXVII. Történelmi naplók. 1663–1719. Közli: *Thaly Kálmán*. Budapest, 1875. (Monumenta Hungariae Historica. Scriptores, XXVII. k.)
- Napló Névtelen napló az ónodi országgyűlésről. [1707. május 31. – június 27.] Közli: *Áldásy Antal*. TT, új folyam 2. (1902) 412–417. o. Innen (a május 31-i bejegyzés nélkül) újraközli: RTü II. 310–313. o.
- Nemzet és eml. A Rákóczi-szabadságharc. Szerk. *R. Várkonyi Ágnes – Kis Domokos Dániel*. Budapest, 2004. (Nemzet és emlékezet.)
- Okolicsányi búcsúlevele *Áldásy Antal*: Okolicsányi Kristóf levele szüleihez kivégeztetése előtt. Sz. 61–62. (1927–1928) 331–333. o.
- Ottlyk Felső-orozóczy és kohanóczy Ottlyk György önéletírása. 1663–1711. MHHS XXVII. 1–120. o.
- RTü I–II. Rákóczi Tükör. Naplók, jelentések, emlékiratok a szabadságharcról. A kötet[ek] anyagát felkutatta, válogatta, szerkesztette, az előszót és a naplórészleteket bevezető kistanulmányokat írta *Köpeczi Béla* és *R. Várkonyi Ágnes*. A jegyzeteket írta és a mutatókat összeállította *Bánkúti Imre*. Budapest, 1973. I–II. k. (Magyar Századok.) 2. kiad.: Budapest, 2004. (Millenniumi Magyar Történelem. Források. – A 2. kiadás kevésbé praktikus szerkezete és kifogásolható szöveggondozása miatt az 1. kiadás lapszámaira hivatkozom.)
- Tsétsi* Ifjabb Tsétsi János Havi krónikája a Rákóczi-háború történeteiről. 1703–1709. MHHS XXVII. 257–396. o.
- TT *Történelmi Tár* (elektronikus változata a világhálón: <http://kt.lib.pte.hu/konyvtar/kt04111201>)

Feldolgozások

- Áldásy* *Áldásy Antal*: Az 1707. évi ónodi országgyűlés története. Budapest, 1895. (Eredetileg: Sz. 29. [1895] 546–563., 619–647., 710–745., 845–855., 922–949. o.)
- Asztalos* *Asztalos Miklós*: II. Rákóczi Ferenc és kora. Budapest, é. n. (1934) és új, modernizált kiad.: Budapest, 2000. (elektronikus változata a világhálón is elérhető: <http://mek.oszk.hu/02200/02210/>)
- Bánkúti* *Bánkúti Imre*: Észrevételek II. Rákóczi Ferenc régi-új biográfiájához. [Részletes kritikai ismertetés *Köpeczi Béla – R. Várkonyi Ágnes*: II. Rákóczi Ferenc c. művének harmadik, javított kiadásához. Budapest, 2004. Millenniumi Magyar Történelem. Életrajzok.] Sz. 139. (2005) 1285–1299. o.
- Csepreghy* *Csepreghy Kálmán*: Az ónodi országgyűlés és előzményei. Budapest, 1894.
- Fabiny* *Fabiny Tibor*: Rákóczi és az evangélikusok. In: Rákóczi-tanulmányok. Szerk. *Köpeczi Béla, Hopp Lajos, R. Várkonyi Ágnes*. Budapest, 1980. 365–382. o.
- Horváth VI.* *Horváth Mihály*: Magyarország történelme. Az új dolgozat második, bővített kiadása. VI. k. Pest, 1872.
- Iványi* *Iványi Emma*: Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenysége (1681–1713). Budapest, 1991. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai, III. Hatóság- és hivataltörténet, 10.)

- Köpeczi–Várkonyi* *Köpeczi Béla – R. Várkonyi Ágnes: II. Rákóczi Ferenc. 2., átdolg. és bőv. kiad. Budapest, 1976. és 3. jav. kiad. Budapest, 2004. (Millenniumi magyar történelem. Életrajzok.)*
- Márki II.* *Márki Sándor: II. Rákóczi Ferencz. II. k. 1707–1708. Budapest, 1909. (belső címlap) vagy 1910. (külső borító). (Magyar Történeti Életrajzok.)*
- Mo. tört. 4/1–2. *Magyarország története 1686–1790. Főszerk. Ember Győző, Heckenast Gusztáv. 1–2. k. Budapest, 1989. (Magyarország története tíz kötetben, 4/1–2.) A vonatkozó fejezeteket R. Várkonyi Ágnes írta.*
- NI I–XII. és Pótlék *Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. I–XII. és Pótlék-kötet. Pest, 1857–1868. (Nyolc kötetbe rendezett reprint kiad.: Budapest, 1987.)*
- Sz *Századok*
- Szalay VI.* *Szalay László: Magyarország története. VI. k. A karloviczi békekötéstől a szatmári békéig. 1700–1711. Pest, 1859. (2. kiad. Pest, 1866.) [NB. a mű 1707-tel megszakad!]*
- Szluha, 2000.* *Szluha Márton: Liptó vármegye nemes családjai. Budapest, 2000.*
- Szluha, 2006.* *Szluha Márton: Árva, Trencsén, Zólyom vármegye nemes családjai. Budapest, 2006. (Felvidéki nemes családok, I.)*
- Thaly* *Thaly Kálmán: Az ónodi országgyűlés történetéhez. [I–II. közl.] Sz, 30. (1896) 1–22., 97–113. o.*
- Wellmann* *Wellmann Imre: Az ónodi országgyűlés történetéhez. In: Emlékkönyv Szentpétery Imre születése hatvanadik évfordulójának ünnepére. Írták tanítványai. Budapest, 1938. 525–571. o.*
- Wellmann, LK 1935.* *Wellmann Imre: Az 1707. évi kassai gyűlés tárgyalásai. Levéltári Közlemények, 13. (1935) 42–72. o.*

Kálmán Mészáros

ADDITIONAL ASPECTS AND SOURCES OF THE STORY OF TURÓC COUNTY'S "REBELLION"

Summary

The tragedy of Turóc County's deputies that took place in the Diet in Ónod was unparalleled in the modern history of Hungary. Both the special literature and textbooks highlight that bloody episode of Rákóczi's War of Independence, but the cited data are often inaccurate, wrong or incomplete, and the assessment on the issue is rather one-sided. In order to eliminate those mistakes, the author of the present work publishes key sources that were first issued over a hundred years ago, as well as a number of newly discovered documents. He also considers several aspects that had not been discussed in detail before, and that help the realistic portrayal of the events and the participants.

The author throws light on various chronological and personal issues, and on the strength of a circular issued by Turóc County and a memorandum addressed (but never sent) to Rákóczi in late January-early February 1707, he concludes the following. After peace negotiations broke off in 1706, Kristóf Okolicsányi and Menyhért Rakovszky did not encourage the leaders of the confederation to simply surrender and give up all the achievements of the War of Independence, but to consider the possibilities of an international guarantee and to regard the Vienna Peace Treaty of 1606 as a starting point. In the aforementioned Treaty, the estates of the Austrian hereditary lands warranted the rights of the Hungarian estates.

On account of previously unknown sources, it is now possible to refute Prince Rákóczi's charges, according to which Turóc County had not taken an equitable share of the burdens of war, and they gave voice to exaggerated complaints. In fact, the war had not only placed a heavy burden on the County, its leaders were also subject to gross insults, which was not an isolated occurrence, but a common conflict between the Hungarian military and civilian authorities of the period.

Therefore, the historical role of Turóc County's deputies who died under tragic circumstances can only be understood if one puts the events in the context of the marked differences between the political platforms of the period. The War of Independence divided the nation, similarly to several other events of Hungarian history, and the division of the two political groups had led to a situation comparable to a civil war. The author, who wishes to pay tribute to the 80-year-old Imre Bánkúti by dedicating this present work to him, refers to one of the historian's apt statements, according to which civil war "is different in its morality from a war that two nations fight. In a civil war the opposing side is not only a military opponent, but a political traitor" as well. In that context, the tragedy of the deputies of Turóc County can be understood, and it becomes clearly seen that only a realistic evaluation of Rákóczi's War of Independence will determine the place of Okolicsányi and Rakovszky in Hungarian history.

Kálmán Mészáros

DE NOUVEAUX POINTS DE VUE ET SOURCES POUR L'HISTOIRE DE LA FACTION DE TURÓC

Résumé

La tragédie des délégués du comitat de Turóc, survenue à la Diète d'Ónod, est sans précédent dans l'histoire moderne de la Hongrie. Même si cet épisode sanglant est suffisamment évoqué dans la littérature spécialisée et aussi dans les manuels, les publications apprécient souvent ce sujet d'un seul point de vue ou sur la base de données inexactes, erronées ou incomplètes. En vue d'éliminer ces insuffisances, la présente étude publiée des documents essentiels parus il y a plus de cent ans, ainsi que des sources récemment découvertes avant d'évoquer de nombreux aspects jusqu'alors négligés pour l'appréciation réaliste des événements et des personnes impliquées.

Au-delà de l'éclaircissement d'une série de questions de personnes ou chronologiques, on peut constater sur la base du circulaire du comitat de Turóc, délivré fin janvier – début février 1707, et du mémorial adressé (mais non envoyé) à Rákóczi qu'après la rupture des négociations de paix de 1706, Kristóf Okolicsányi et Menyhért Rakovszky ont pris comme point de départ la paix de Vienne de 1606, en tenant compte des possibilités de garanties internationales, dans laquelle les Ordres des provinces héréditaires d'Autriche avaient garanti les droits des Ordres hongrois. On ne peut donc pas dire qu'ils ne faisaient qu'inciter la direction de la confédération à faire acte de soumission et à renoncer aux acquis de la guerre d'indépendance menée par les Ordres.

Des sources jusqu'alors inconnues permettent également de démentir les accusations du prince selon lesquelles le comitat de Turóc contribuait peu au financement de la guerre et exagérait les préjudices subis. En fait, en plus de sa participation aux lourdes charges financières, la direction du comitat s'est fait insulter, ce qui n'était pas un acte isolé, mais un conflit fréquent entre les administrations civiles et les chefs militaires kouroutz.

Par conséquent, le rôle historique des délégués au destin tragique du comitat de Turóc ne peut être apprécié qu'en connaissance des graves conflits entre les différents courants politiques de l'époque. La guerre d'indépendance kouroutz a divisé le pays tout autant que beaucoup d'autres périodes de notre histoire et la division des deux camps politiques a quasiment poussé le pays au bord de la guerre civile. Imre Bánkúti, à qui l'auteur souhaite rendre hommage par cet écrit à l'occasion de ses 80 ans, a constaté pertinemment que «les normes morales de la guerre civile sont différentes de celles d'une bataille entre deux armées étrangères. Dans la guerre civile, l'ennemi

n'est pas seulement un adversaire militaire, mais également un traître sur le plan politique.« C'est dans ce contexte qu'on peut comprendre la tragédie des délégués de Turóc. La place dans l'histoire d'Okolicsányi et de Rakovszky ne peut être définie qu'à travers l'appréciation réaliste de l'ensemble de la guerre d'indépendance de Rákóczi.

Kálmán Mészáros

NEUE ASPEKTE UND QUELLEN ZUR GESCHICHTE
DER „EMPÖRUNG“ VON TURÓC

Resümee

Die Tragödie der Deputierten des Komitats Turóc in der Diät von Ónod gilt in der neuzeitlichen Geschichte Ungarns als beispiellos. Sowohl in der Fachliteratur, als auch in den Lehrbüchern ist diese blutige Episode des Rákóczi-Freiheitskampfes mit dem notwendigen Gewicht vertreten. Aber einerseits erschienen bezüglich dieses Themas oftmals ungenaue, fehlerhafte oder lückenhafte Daten, andererseits ziemlich einseitige Bewertungen. Die vorliegende Studie gibt zur Behebung all dieser Fehler die grundlegenden, vor mehr als einhundert Jahren erschienenen Dokumente, bzw. mehrere neu erschlossene Quellen kund und wirft zahlreiche – bisher kaum geltend gemachte – Aspekte zur realen Beurteilung der Ereignisfolge und der Protagonisten auf.

Über die Klärung einer Reihe von chronologischen und personellen Fragen hinaus kann auf Grund des Rundbriefes des Komitats Turóc von Ende Januar – Anfang Februar 1707 und des an Rákóczi geschriebenen (aber schließlich nicht verschickten) Memorials festgestellt werden, dass Kristóf Okolicsányi und Menyhért Rakovszky nach dem Abbruch der Friedensverhandlungen des Jahres 1706 die Führung der Konföderation nicht bloß zur Unterwerfung und zur Aufgabe der durch den ständischen Freiheitskampf errungenen Ergebnisse antrieben, sondern betrachteten mit der Abwägung der Möglichkeiten der internationalen Garantie gerade den Frieden von Wien des Jahres 1606 als Ausgangspunkt, als die Stände der österreichischen Erbländer die Rechte der ungarischen Stände garantiert hatten.

Aus bisher unbekanntem Quellen kann auch diejenige Anschuldigung des Fürsten widerlegt werden, dass das Komitat Turóc verhältnismäßig geringe Kriegslasten getragen hätte und seine Deputierten mit ihrer Beschwerde übertriebenes Unrecht formulierten. In Wahrheit wurde die Komitatsführung neben der bedeutenden materiellen Opferbereitschaft auch in schwerem Maße persönlich insultiert. Dies war keine isolierte Erscheinung, sondern ein typischer Konflikt der militärischen Behörden der Kurutzen und der Behörden der Zivilen.

Auf Grund des Obigen können wir die historische Rolle der Gesandten des Komitats Turóc mit tragischem Schicksal nur in Kenntnis der schwerwiegenden Gegensätze zwischen den politischen Strömungen der Zeit bewerten. Der Unabhängigkeitskrieg der Kurutzen spaltete das Volk des Landes genauso, wie viele andere Ären unserer Geschichte und die Spaltung der beiden politischen Lager schuf im Grunde eine Bürgerkriegssituation. Imre Bánkúti, den der Verfasser mit seinem vorliegenden Beitrag anlässlich seines 80. Geburtstages ehren möchte, stellte treffend fest, dass der Bürgerkrieg „andere moralische Normen hat, als der Kampf zwischen zwei fremden Heeren. Im Bürgerkrieg ist nämlich der Feind nicht nur ein militärischer Gegner, sondern zugleich auch ein politischer Verräter“. In diesem Beziehungssystem wird die Tragödie der Deputierten von Turóc verständlich, und wir können die Rolle von Okolicsányi und Rakovszky nur mit der realen Beurteilung der Gesamtheit des Rákóczi-Freiheitskampfes bestimmen.

НОВЫЕ АСПЕКТЫ И ИСТОЧНИКИ В ИСТОРИИ ТУРОЦКОГО „ЗАГОВОРА”

Резюме

Трагедия послов комитата Туроц, происшедшая в государственном собрании в Оноде, была беспрецедентной в новейшей истории Венгрии. Этот кровавый эпизод борьбы за свободу, возглавляемую Ракоци, с должным акцентом фигурирует как в специальной литературе, так и в учебниках, однако зачастую, отчасти, с опубликованием неточных, ошибочных, неполных данных, а с другой стороны, были опубликованы по этой теме весьма односторонние оценки. В интересах устранения всех указанных недостатков в настоящей публикации печатаются основные документы, увидевшие свет уже более, чем сто лет тому назад, и целый ряд новых, недавно обнаруженных источников, кроме того автор выдвигает целый ряд новых точек зрения в целях для реальной оценки событий и действующих лиц истории.

Помимо выяснения целого ряда хронологических и персональных вопросов на основании циркулярного письма, изданного в комитате Туроц в конце января – начале февраля 1707 года, и памятной записки, адресованной Ракоци (которая в конце концов так и не была отправлена), можно установить, что после приостановки переговоров о мире в 1706 году Кристоф Околичаньи и Менхерт Раковски уговаривали руководство конфедерации не просто покориться и отказаться от всех завоеваний, достигнутых в борьбе за свободу сословий, но при взвешивании возможностей международных гарантий, считали исходной основой именно мир, заключенный в Вене в 1606 году, когда сословия австрийских наследных провинций гарантировали права венгерских сословий.

Из неизвестных до сего времени источников можно опровергнуть и то обвинение князя, что комитат Туроц нес относительно небольшое бремя войны и сформулировал уроны и жалобы, преувеличенные его обидами. На самом же деле наряду с тяжелыми материальными жертвами руководство комитата подвергалось и грубым личным оскорблениям, что было не изолированным единичным явлением, а характерным конфликтом воинов куруцев и гражданских властей.

На основании всего сказанного историческая роль послов комитата Туроц с трагической судьбой может быть оценена лишь при знании острых противоречий, разрывавших политические направления эпохи. Война куруцев за независимость точно так же разделила народ страны, как и во многие другие эпохи нашей истории, и разделенность двух политических лагерей по сути дела создала ситуацию гражданской войны. Имре Банкути, 80-летнему юбилею которого посвящена по сути дела данная статья, очень метко установил, что гражданская война „отличается другими моральными нормами, чем боевые действия двух иностранных армий.” Ибо в гражданской войне другая сторона является не только военным противником, но и „политическим предателем” одновременно. В такой системе отношений становится понятной трагедия послов Туроца, и лишь давая реальную оценку освободительной борьбе князя Ракоци в целом, мы сможем определить место Околичаньи и Раковского в венгерской истории.